

Per 586/2014

10036291,57

COBISS

GORIŠKA KNJIŽNICA

GORA

Časopis o Gori, Gorjankah in Gorjanih

letnik 18, številka 57, Predmeja, december 2014

Goriška knjižnica
Franceta Bevka
Časopisni oddelek
Trg Edvarda Kardelja 4

5000 Nova Gorica

PESEM PO IZBORU

OBLECI ME V POLJUB

Saša Pavček

Obleci me v poljub,
ko grem s korakom trudnim
spet zvečer na oder.

Ne reci mi,
naj se držim,
ne pljuvaj mi za vrat,

ne drži fig za srečo,
samo poljubi me
in me pusti samo.

Obleci me v poljub
in ne sprašuj,
če me kaj greje.

Ne glej me v hrbet,
ko drsim v soj luči
pred sabo,

obrni se in vedi,
da tvoj poljub
me stiska

in me osvobaja,
da to, kar sem in bom
nocoj na odru,
uglašuje v skladje
protislovja.

Oder, ti prazna dlan,
naj ti narišem črto preživetja!
Naj jočem, naj se smejem, naj udari noga
ritem!

Naj srce zaledeni, naj radostno se vžiga,
naj se čuti podvojijo,
naj seme počí,
naj ljubim, naj mrzim, naj bom neodločna,
naj glasba me znori,
naj plešem, naj mi veter roke dviga,
naj mi angel boke ziba,
naj smrt počaka, zamudi, odide ...

Obleci me v poljub
in ne sprašuj,
če me kaj greje.

Saša Pavček, priljubljena umetnica, igralka in predavateljica na AGRFT; piše eseje, dramske tekste in radijske igre. Njen knjižni prvenec *Na odru zvečer (2005)* je bil izbran med deset najboljših del, ki so zastopala Slovenijo na Frankfurtškem knjižnem sejmu 2006. V svobodnem verzu se skozi prvoosebne izpovedi zrcalijo čustva (zaljubljenost, ljubezen, strast, razhajanje itn.), kot osrednja tema. »Vsak zvok je sam, vsak zvok odzvanja zase, le ljubim te odmeva,« piše avtorica. (*Tako je o njeni zbirki **Obleci me v poljub**, izdane pri založbi Miš, leta 2010, zapisala Daniela Preglau.*)

Za časnik Gora pa je to pesem izbrala naša sodelavka iz Idrije Anka Vončina.

KAZALO

PESEM PO IZBORU

Saša Pavček: Obleci me v poljub	2
--	---

ZGODOVINA

Albin Krapež: Od Dolla do Predmeje	4
---	---

NOVE KNJIGE

Aldo Černigoj: Andrej Baron Winkler	11
Dve novi knjigi Bojana Bizjaka Zakawskega	16
Anka Vončina: Črni Vrh pod Avstro-Ogrsko	20

PO SLEDI STARIH ZGODB ...

JANEZ KRAPEŽ Z DOLA – JENŽE POROBANOVSKI	22
Anka Vončina: Stoletna zgodba Goriške finančne straže v knjigi	22
Konec izrednega zasedanja goriške porote (Iz: Edinost, 17 luglio 1924)	23
Jenže Porobanovski (Iz: Gora, št. 3/1999)	24
Še eno pričevanje	24
ŠTEFAN PAGLOVEC	25
T. Armani: Ure z najstarejšim vodnikom iz Trnovskega gozda	25
Tanja Polanc: Štefan Paglovec z Lokvi, Strajhov	27
VILLANI	28
Franc Černigoj: Sosed pri sosedu (Spomini Goričana, državljana sveta)	28

S PLANOTE IN IZ DEŽELE

Tanja Polanc: Zgodbe z Lokvi	34
Magda Saksida: Težka noč	36
Franc Likar: Anina koča v Smrekovi Dragi	38

IZ DRUŠTVA GORA IN DRUGE AKTUALNOSTI

Veronika Piccinini: Dnevi Gore 2014	40
Nov upravni odbor društva Gora 41	
Pohodi 2015	41
France Starovaški: 40 let od zadnje uprizoritve Laskarja	42
Rino Velikonja: Obisk pri tovarišici Jelki	45

NA ZADNJI STRANI

Hubert Močnik: Misel za razmislek	47
--	----

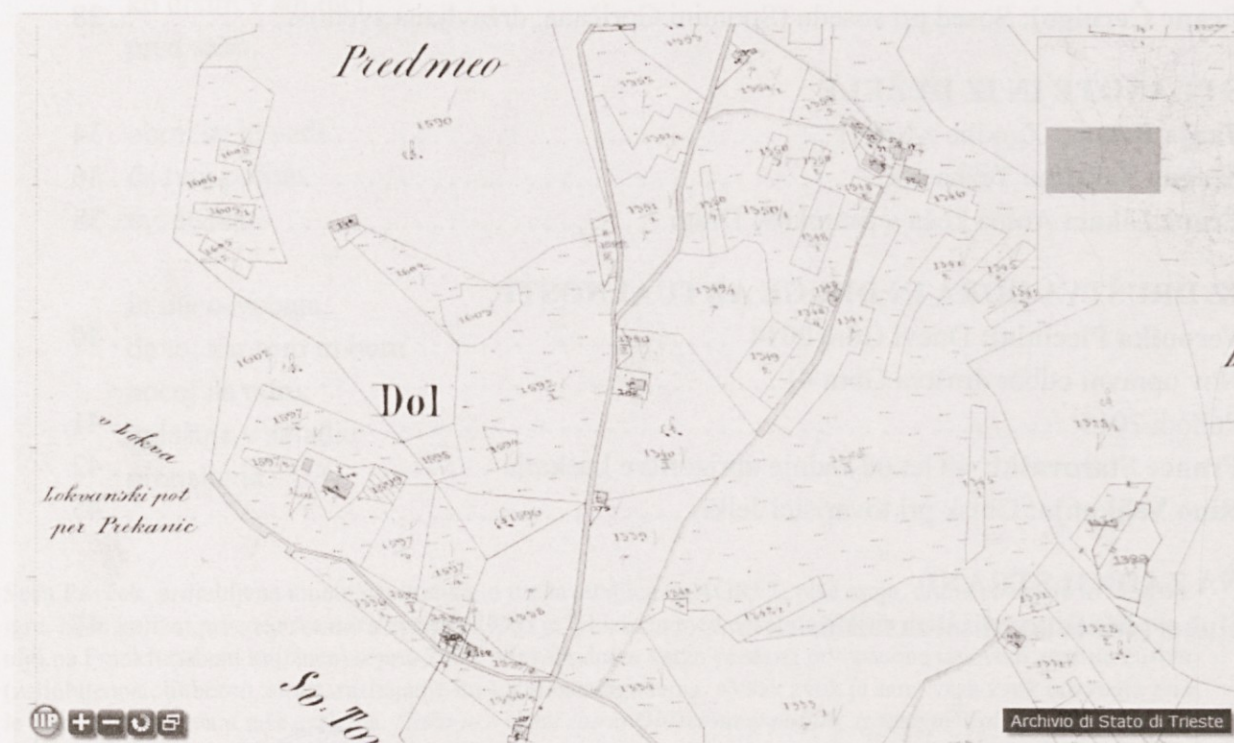
OD DOLLA DO PREDMEJE

Albin Krapež

*Dolčanke in Dolčani, Predmejčanke in Predmejčani, ali veste kaj več o imenu našega kraja?
Malo nenavadno vprašanje, vendar ... če boste prebrali ta prispevek do konca, boste ...*

Obnova betonskega stebra z napisom DOL

Avgusta, v letošnjem letu, so Ivan Podgornik, njegova dva sinova in Veran Bizjak na mojo pobudo dvignili betonski steber, ki je ležal ob zapornici (šrang) pri Gozdni upravi na Predmeji. Na stebru je vklesana beseda DOL, ki je prihajajočim povedala, da so prišli v naselje Dol. Steber se je zrušil leta 2000. Prireditelji kolesarske dirke so nanj privezali transparent – to je bil neposreden povod zrušitve. Želel sem, da bi steber takoj popravili, a mi je šele letos uspelo dobiti zidarja Ivana Podgornika, ki je bil takoj pripravljen pomagati pri obnovi. Sam sem kupil potreben material, zidarska dela je opravil Ivan Podgornik, s pomočjo sinov in Verana Bizjaka. Vse je bilo narejeno brezplačno. Steber je dragocen tudi zato, ker je edino na njem napisano ime za naš kraj – DOL. Steber je bil verjetno postavljen začasa Avstro-Ogrske.

Ob obnavljanju stebra, so se mi postavljala vprašanja: »Kako se je moj kraj imenoval v času mojega rojstva? Je bil Dol ali Predmeja?« S tem, kar sem vedel, nisem bil zadovoljen in odločil sem se, da raziščem, kako se je ime našega kraja skozi zgodovino spreminjalo. Pridobiti sem moral podatke:

- iz katastrov in drugih virov, o poimenovanju hiš in zaselkov na območju današnje Predmeje;
- iz Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, o upravni organiziranosti našega kraja;
- iz krstne knjige v župnijskem uradu na Otlici, o imenu kraja mojega rojstva;
- iz matične knjige na Matičnem uradu Ajdovščina, o imenu kraja mojega rojstva.

I. POIMENOVANJA HIŠ IN ZASELKOV NA OBMOČJU SEDANJE PREDMEJE

Ime DOL

1. Iz krstne knjige v župnijskem uradu na Otlici je razvidno, da so kot kraj rojstva za otroke s Predmeje, rojene od 22. julija 1770 do leta 1868, navajali ime DOLL, po letu 1868 – vse do leta 1954 – pa DOL.
2. Hišno ime hiše: Predmeja 37 je NA DOLU, blizu Rupe.
3. Iz državnega arhiva mesta Trst (<http://www.archiviodistatotrieste.it>) je iz katastrskih map, izdelanih od leta 1822 do 1903 in od 1874 dalje, razvidno, da so DOL imenovali območje okrog požgane hiše Pri Bsku. Območje, okoli sedanjega Hriba (na drugem koncu današnje Predmeje) pa so imenovali DOLE NA HRIBI.

Ime PREDMEJA

1. Iz že prej navedenih katastrskih map državnega arhiva v Trstu je razvidno, da so območje nad Kolenčevcem, Bajto, Polanci in Rupo, vse do gozda (Porobanovše, Korenina) imenovali PREDMEO, kar pomeni: območje pred gozdom – pred mejo.
2. Na vojaškem zemljevidu iz leta 1904, na katerem so prikazane ceste v Trnovskem gozdu (Vojni arhiv na Dunaju), so hiše pri Gozdni upravi imenovane PREDMEJE, cela vas DOLL OTLICA, cerkev in okolica pa ANGELSKAGORA (pisano skupaj).
3. Na razglednici, poslani s Predmeje, leta 1913, je stanovanjska hiša ob Gozdni upravi. Poslana je bila s PRED MEJE – pisano ločeno.
4. Leta 1930 je bila poslana razglednica, na kateri je hiša Gozdne uprave. Na njej visi tabla z napisom: PREDMEA.

Cestna karta 1904 (Vir: Vojaški arhiv Dunaj)

II. PODATKI, DOBLJENI V POKRAJINSKEM ARHIVU NOVA GORICA¹

V Pokrajinskem arhivu Nova Gorica sem iskal predvsem podatke o pravnih osnovah za organiziranost državne uprave na našem območju od 1. svetovne vojne do leta 1953. Največ podatkov sem dobil v publikaciji *Pokrajinski arhiv v Novi Gorici*, 1972. Zaradi preglednosti sem dejstva nanizal kronološko in navedel pravno podlago, na podlagi katerih temeljijo.

a) Leto 1918:

Ob koncu 1. svetovne vojne so bile na območju današnje Občine Ajdovščina naslednje občine: **Dol-Otlica**, Gaberje, Gojače, Kamnje, Lokavec, Skrilje, Sv. Križ, Šmarje, Velike Žablje in Vrtovin.

b) Leto 1923:

Italija je izdala kraljevi dekret (*Leggi e decreti*, 1923, št. 800, vol III), s katerim so uvedli uradne italijanske nazive občin in imena krajev. Občino Dol-Otlica so preimenovali v DOL-OTTELZA.

¹ Pri iskanju podatkov v Pokrajinskem arhivu Nova Gorica mi je pomagal Jurij Rosa. Za pomoč se mu zahvaljujem.

c) *Leta 1928:*

Italija je z odlokom (*Leggi e decreti*, 1928, št. 1927, vol IV) združila občine Dol-Ottelza, Lokavec, Planina, Šturje in Ustje v novo občino: COMUNE DI AIDUSSINA.

d) *Leta 1931:*

Italijani so naredili popis hišnih števil in lastnikov. Navedene so avstrijske in nove, italijanske, hišne številke. Območje med današnjo Gozdno upravo in Kovkom so poimenovali VIA SAN ANGELO.

e) *9. 09. 1943, razpad Italije.*

f) Leta 1944 je predsedstvo Slovenskega narodno-osvobodilnega sveta (SNOS-a) izdalo Odlok o krajih, okrajih in okrožjih ter njihovih narodno-osvobodilnih odborih (NOO) (Ur. l. SNOS, št. 2/1944). Ta odlok je bil podlaga za ustanovitev NOO na Predmeji in Otlici.

g) *Leta 1946* je bil sprejet Zakon o nazivu Ljudske republike Slovenije (LRS) ter organih državne uprave in državne oblasti v LRS (Ur. l. LRS, št. 15/1946), na podlagi katerega so se NOO preimenovali v Krajevne ljudske odbore (KLO). Na Primorskem se je to zgodilo leta 1947.

h) *Leta 1947* so Okrajni izvršilni odbori predlagali novo upravno razdelitev na KLO-e, med katerimi sta bila tudi KLO DOL-PREDMEJA in KLO OTLICA.

i) *Leta 1948* je izšel Zakon o upravni razdelitvi LRS (Ur. l. LRS, št. 9/1948). V takratnem okraju Gorica sta bila razglašena kraj DOL-PREDMEJA z naseljem DOL ter kraj OTLICA z naseljem OTLICA.

j) *Leta 1949* je izšel Ukaz o spremembah in dopolnitvah Zakona o upravni razdelitvi LRS iz leta 1948 (Ur. l. LRS, št. 35/1949), ki je določil, da se ukine kraj KOVK in se priključi kraju OTLICA.

Med tema dvema stebroma je bila zapornica ...
(Foto: F. Černigoj)

k) Leta 1952 je izšel Zakon o razdelitvi LRS na mesta, okraje in občine (Ur. l. LRS, št. 39/1952). Ustanovljene so bile občine: Ajdovščina, Col, Črniče in Vipava. V Občini Ajdovščina je tudi naselje DOL-OTLICA.

l) Leta 1953 je Vlada LRS izdala uredbo (Ur. l. LRS, št. 2/1953), s katero razglša nova naselja, in sicer naselje **PREDMEJA** in naselje OTLICA, in ukinja naselje DOL-OTLICA. Ta Uredba je začela veljati **30. januarja 1953**.

III. IZ KRSTNE KNJIGE V ŽUPNIJSKEM URADU NA OTLICI

Župnijski urad Otlica vodi naslednje knjige:

- *Status animarum (družinska knjiga, stanje duš);*
- *Krstne knjige.*

Status Animarum

Prva knjiga STATUS ANIMARUM izpričuje stanje prebivalstva po hišah, ki so označene z avstrijskimi hišnimi številkami. Ta knjiga zajema rojstva do leta 1915. Za zadnje obdobje, od leta 1915 do leta 1990, je STATUS ANIMARUM razdeljen na dva dela, posebej za Dol, posebej za Otlico. Tudi v teh dveh knjigah niso navedeni kraji rojstev, temveč le hišne številke in hišna imena. Župnik Albin Bratina je v STATUS ANIMARUM naknadno vpisal nove hišne številke, ki so bile dodeljene leta 1956, potem ko je Dol dobil ime Predmeja.

Krstne knjige

Iz Krstnih knjig je razvidno, da so prvi kraji rojstev vpisani 22. julija 1770, in sicer DOLL in OTTELZA, po letu 1868 pa kraji DOL in OTLICA. Zadnji otrok, ob rojstvu katerega je kot rojstni kraj vpisan DOL, se je rodil 23. maja 1954, prvi, ki ima kot rojstni kraj vpisan Predmeja, pa 11. julija 1954.

Obnovljeni steber z napisom DOL ... (Foto: F. Černigoj)

IV. IZ MATIČNE KNJIGE NA MATIČNEM URADU AJDOVŠČINA

Na Matičnem uradu Upravne enote Ajdovščina vodijo **prepise** krstnih knjig Župnijskega urada Otlica. Od leta 1850 do 9. 09. 1943 (razpad fašistične Italije) so kot kraji rojstev vpisani v knjigi, imenovani OTLICA (za območje Predmeje in Otlice). Po 9. 09. 1943 so rojstva vodena v dveh matičnih knjigah, in sicer posebej za Otlico in posebej za Predmejo.

Leta 1946 je izšel Zakon o državnih matičnih knjigah (Ur. l. FLRJ, št. 29/1946), ki je na območju Federativne ljudske republike Jugoslavije (FLRJ) uvedel vodenje matičnih knjig pri matičnih uradih (v Slovenskem Primorju je zakon začel veljati leta 1947). V Slovenskem Primorju so bile matične knjige **prepisane** v nove obrazce za potrebe matičnih uradov, do 9. 09. 1943. Ti overovljeni prepisi služijo danes matičnim uradom za izdajanje potrdil in izpisov (*povzeto po Vodniku po matičnih knjigah na območju SR Slovenije, 1972, 1. knjiga*). Za Predmejo je Matična knjiga rojstev nastajala šele avgusta 1953. Prepisovalci so takrat že vedeli za Uredbo, s katero je Vlada LRS v januarju 1953 razglasila novo naselje PREDMEJA. Na podlagi te Uredbe so prepisovalci pri rojstvih na Predmeji, po 9. 09. 1943, kot rojstni kraj verjetno navajali: PREDMEJA.

Iz tako nastalih matičnih knjig rojstev je razvidno, da so vanje na Matičnem uradu Ajdovščina kot rojstni kraji vpisani naslednji²:

- Od leta 1850 do leta 1923 sta kot kraja rojstev navedena DOL in OTLICA.
- Od 1. 01. 1924 do 31. 12. 1937 sta navedena kraja DOL-PREDMEJA in OTLICA.
- Od 1. 01. 1938 do 9. 09. 1943 sta kot kraja rojstev navedena DOL-PREDMEJA (VIA SAN ANGELO) in OTLICA (VIA SAN ANGELO).
- Od 9. 09. 1943 dalje so kot kraja rojstva navedeni PREDMEJA in OTLICA³.

Pri pregledovanju arhivskega gradiva sem prišel do ugotovitve, da bi morali posebej obdelati temi:

- Občina Dol-Otlica;
- Narodno-osvobodilni in krajevni ljudski odbori na Predmeji in Otlici.

Upam, da sem s tem svojim pisanjem bralcem Gore osvetlil dogajanja v zvezi z imeni naših krajev, ki so se v različnih obdobjih tudi zapisovala različno. Na to so vplivali različni jeziki (slovenščina, nemščina, italijanščina) in tudi narečje. Na različne zapise sta vplivala tudi izobrazba zapisovalcev in njihova narodnost. Možne so bile tudi napake in nedoslednosti.

² Podatke je posredovala Melita Bizjak.

³ Vsi, ki danes iščejo rojstni list in imajo v Matični knjigi rojstev vpisan kraj rojstva: Dol, Dol-Predmeja ali Dol-Predmeja (Via San Angelo), bodo na Matičnem uradu vpisali kot kraj rojstva **Predmeja**, torej po zadnjem uradnem imenu kraja.

Povzetek:

Vpisano kot kraj rojstva:

od 1770 do 1868: Doll (Vir: Krstna knjiga, Otlica);

od 1859 do 1923: Dol (Vir: Matična knjiga, Ajdovščina);

od 1. 01. 1924 do 31. 12. 1937: Dol- Predmeja (Vir: Matična knjiga, Ajdovščina);

od 1. 01. 1938 do 9. 09. 1943: Dol-Predmeja (Via San Angelo) (Vir: Matična knjiga, Ajdovščina);

Od 9. 09. 1943 dalje: Predmeja (Vir: Matična knjiga, Ajdovščina).

Imena našega kraja:

1770 – DOLL (Vir: Krstna knjiga, Otlica);

1822 – PREDMEO (Vir: Kataster, Državni arhiv Trst);

1822 – DOL (Vir: Kataster, Državni arhiv Trst);

1822 – DOLE NA HRIBI (Vir: Kataster, Državni arhiv Trst);

1904 – PREDMEJE (Vojaški arhiv Dunaj);

1904 – ANGELSKAGORA (Vojaški arhiv Dunaj);

1913 – PRED MEJA (razglednica);

1924 – DOL-PREDMEJA (Matični urad Ajdovščina);

1930 – PREDMEA (razglednica);

1938 – DOL-PREDMEA (VIA SAN ANGELO) (Matični urad Ajdovščina);

1953 – PREDMEJA (Uredba Vlade LRS).

Za konec:

Obnovljeni steber ob zapornici (šrangi) pred Gozdno upravo na Predmeji z napisom DOL, pa naj še dolgo stoji in spominja nove generacije na staro ime našega kraja.

Vsem, ki ste pripomogli k temu članku z nasveti in podatki, ali kako drugače, se iskreno zahvaljujem.

To so:

Veran Bizjak, zbiratelj arhivskega gradiva (razglednici: DOL iz leta 1900 in Predmeja iz leta 1930);

Matej Kobal, župnik na Otlici (podatki iz krstnih knjig);
Alojz Likar, profesor geografije (Prvi vpis kraja rojstev, diplomatska naloga);

Jurij Rosa, profesor zgodovine in sociologije (Organiziranost državne uprave);

Anton Tratnik, diplomirani inženir geodezije (katastrski podatki);

Franc Černigoj (lektoriranje, redigiranje ter tehnična pomoč).

Tisti, ki so steber ponovno postavili: Ivan Podgornik, Veran Bizjak, Podgornikova sinova; spodaj Albin Krapež (Iz arhiva A: Krapeža)

ANDREJ BARON WINKLER

Aldo Černigoj

Konec septembra t.l. je bila pri Nemcih pri Trnovem, na rojstni hiši Andreja Winklerja, zaslužnega javnega delavca s konca 19. stoletja, na pobudo in ob velikem angažiranju Jožeta Šušmelja¹ odkrita spominska plošča. Ob tej priliki je Jože Šušmelj predstavil tudi svojo knjigo *Andrej baron Winkler* (Knjigo je založilo Društvo ljubiteljev narave Lokve). Namen avtorja knjige je bil, da A. Winklerja otme pozabi. Ta pomemben mož naše zgodovine je bil namreč zaradi velikih in težkih dogodkov, ki so sledili po njegovi smrti (prva svetovna vojna, priključitev Primorske k Italiji, raznarodovalna politika fašistične Italije, narodnoosvobodilni boj, priključitev Primorske k Jugoslaviji idr.), malo pozabljen, pa je prav, da se je zdaj to popravilo.

1 Jože Šušmelj, rojen leta 1938 v Voglarjih pri Trnovem, univ. dipl. sociolog, je bil že med študijem družbeno aktiven. Deloval je v vodstvu Zveze študentov ljubljanske univerze in bil dve leti odgovorni urednik študentskega glasila *Tribuna*. Za diplomsko nalogo je skupaj z Marjanom Tavčarjem prejel Prešernovo nagrado za študente (1964). Zaposlil se je najprej v Centru za sociološke raziskave v Novi Gorici, nato pa je deloval v Zvezi sindikatov in v gospodarstvu. Od pomladi leta 1974 je bil dva mandata predsednik Skupščine občine Nova Gorica. Leta 1982 je bil izvoljen za podpredsednika Skupščine SR Slovenije in od leta 1986 vodil slovensko delegacijo v zveznem zboru jugoslovanske skupščine. Jeseni 1990 je postal jugoslovanski generalni konzul v Trstu in ob osamosvojitvi Slovenije sodeloval pri postavljanju konzulata slovenske države v tem mestu. Bil je dolgoletni član in predsednik slovenskega dela Stalne slovensko-italijanske komisije za uresničevanje določil Videmskega sporazuma in od 1997 več kot štiri leta pooblaščen minister na slovenskem veleposlaništvu v Rimu. Po vrnitvi v domovino je deloval v Ljubljani, na ministrstvu za zunanje zadeve. Med letoma 2004 in 2008 je bil slovenski generalni konzul v Trstu. Konec leta 2008 se je upokojil.

Petdesetletno javno delovanje Jožeta Šušmelja zaznamujeta predvsem dve obdobji: osemletno vodenje novogoriške občine in osemnajstletno službovanje pri jugoslovanskem in slovenskem zunanjem ministrstvu.

Vzporedno z javnim delovanjem je nastajalo tudi obsežno Šušmeljevo publicistično in raziskovalno pisanje. Da jih navedem le nekaj: *Na razpotju življenja* (2002) (skupaj z ženo Olgo), *Zgodba o zakonu* (2003), *Trpko soseditvo* (2009), *Bitka za partizansko Trnovo* (2010), *Zgodbe s Trnovske planote* (2011), *Voglarji* (2011) in *Andrej baron Winkler* (2014).

Leta 1996 je sodeloval pri objavi bele knjige, zbirki dokumentov o odnosih med Italijo in Jugoslavijo oziroma Slovenijo. Dal je pobudo za prevod Pariške mirovne pogodbe v slovenščino in bil tudi vodja tega projekta.

Sestavni del Šušmeljeve publicistike pa je tudi njegovo uredniško delovanje.

Članke in razprave je objavljaval v Tribuni, Goriških srečanjih, Primorskih srečanjih, Primorskih novicah, Primorskem dnevniku in drugod.

Za svoje delo je dobil letos nagrado Mestne občine Nova Gorica.

In ni slučajno, da je to delo opravil prav Jože Šušmelj. Ne samo da ju z Winklerjem družijo bližina krajev rojstva, skupno jima je tudi to, da sta oba vsak ob svojem času pomembna javna delavca na Primorskem in v vsej Sloveniji.

Najprej je Šušmelj mislil napisati le kratek pregled Winklerjevega življenja in dela, ki bi ga izdal ob odkritju spominske plošče, a se mu je gradivo vse bolj širilo; tako da je nastal zelo obsežen, izredno natančen in izčrpen prikaz Winklerjevega življenja in dela, prav tako pa tudi družbenih in političnih razmer v Sloveniji in v Avstriji v času njegovega delovanja. Gradivo za svoje delo je črpal iz Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, predvsem pa na spletu iz časopisov takratnega časa. Avtor je

Andrej baron Winkler ...

zbral neverjetno dosti podatkov o Winklerju. Gradivo je razporedil smotrno, pregledno. Jezik je lep, tekoč, brez nepotrebne uporabe tujih strokovnih besed; tako da bo delo dostopno najširšemu krogu bralcev.

V knjigi je avtor najprej predstavil rod Andreja Winklerja.

Začasa Marije Terezije, leta 1754, je prišlo z Nemškega v Trnovski gozd več družin, po enih podatkih sedem, po drugih pa tri: Winkler, Strasser (podomačeno Štrosar) in Voglar. Družina Voglar se je izselila (po njej ima ime zaselek Voglarji, kjer se je rodil avtor te knjige). Za stalno so ostali tu le Winklerji in Štrosarji. Država jim je dala 30 hektarjev gozda, da ga, kot svobodnjaki, skrčijo in pripravijo za njive, travnike in pašnike. Uporabljajo pa ga tudi kot gozd.

O tem, od kod ti priseljenci izvirajo, imamo več podatkov.

Po enih so prišli sem s Tirolskega, kjer je priimek Winkler zelo pogost, po drugih iz Badna, od koder so se zaradi velikih poplav prebivalci izselili, nekaj tudi v Trnovski gozd. Po še drugih virih, ki so morebiti še najbolj verodostojni, pa so prišli sem iz Dunajskega gozda (Wienerwald).

Tudi o razlogih za njihovo priselitev v Trnovski gozd so podatki različni. Najbolj verjetno je, da so bili napoteni sem od oblasti. Njihov prihod namreč sovпада z odločitvijo države Avstrije, da začne gospodarsko izkoriščati Trnovski gozd. To obdobje sovпада tudi z gradnjo cest iz

doline na Trnovsko planoto. Država je uvedla strožji nadzor nad gozdom, prepovedala je pašo v njem (tudi pod grožnjo, da zaplenijo živino); začeli so gozd izsekavati. Za to pa so rabili tudi že kolikor toliko izobražene gozdarje, logarje, ki so bili zmožni komunicirati s pretežno nemškimi oblastnimi organi. Nemški priseljenci so uvedli bolj sodoben način sečnje in spravila lesa. Žago lokarco, ki je lahko žagal z njo le en delavec, je zamenjala večja žaga, za dva delavca. Nemci so pripeljali s sabo tudi vozove za prevoz lesa iz gozda. Po novo zgrajenih cestah ga namreč ni bilo več moč voziti na vlakah. Priseljenci so vpeljali tudi izdelovanje izdelkov iz lesa: škafov in drugega.

Med družinama Winkler in Štrosar je prišlo do sorodstvenih vezi. Tako je bila stara mama Andreja Winklerja Marija Štrosar. Obe družini pa sta se prav hitro združili z domačim prebivalstvom. Znano je, da sta že v drugem rodu govorili slovensko; vseeno pa doma še prav do prve svetovne vojne tudi nemško. Tata Jožeta Šušmelja se spomni, da je stari Winkler bral pred hišo nemško knjigo².

O Štrosarjih, ki so se razselili po vsej planoti, pa tudi v dolino, ne vemo dosti.

Družina Winkler je bila namoč poslovna. Tako je bil tata Andreja Winklerja, gozdar, prevoznik in trgovec, že zelo premožen. Imel je sedem otrok in od teh je dva šolal. Posestvo za njim je podedoval četrti sin Anton, tudi sposoben gospodar in ugleden mož. Bil je namreč kar deset let župan občine Trnovo in je za uspešno delo pri vodenju občine dobil posebno odlikovanje cesarja Franca Jožefa I, srebrni križec s krono. Tudi to kaže, kako hitro so se ti priseljenci združili s prvotnim, slovenskim prebivalstvom. Pa še nekaj je zanimivo: njegovi bratje in sestre (se poročili) na vse konce Trnovske planote (Lokve, Čepovan, Lokovec) pa tudi v dolino, v Trst.

Andrej Winkler je bil izredno bister otrok. Zato se je tata Jernej odločil, da ga pošlje v šole. Osnov branja in pisanja se je naučil že doma, v šoli, ki jo je imel občasno župnik. Z desetimi leti se je vpisal v normalko v Gorici. Dosegel je kar najboljši uspeh pri vseh predmetih, odlikoval pa se je tudi v solo petju in v izredno lepem pisanju. Po končani normalki se je vpisal v goriško gimnazijo, kjer se je poučevalo v nemškem jeziku. Na priporočilo profesorjev je postal inštruktor otrok premožnih družin v mestu in tako tudi sam prispeval h kritju stroškov svojega šolanja. Na gimnaziji je bilo namreč treba takrat plačevati šolnino.

Pravo je Winkler študiral prvi dve leti na Dunaju. Zaradi gmotnih težav je študij prekinil in si spet služil kruh kot domači učitelj pri eni plemiški družini v Ljubljani. S študijem je nadaljeval privatno (izredno) v Gradcu. Kljub tem težavam je pravo končal z odliko; prav tako tudi pravosodni izpit. Po končanem študiju se je vrnil na Goriško.

Delal je na sodiščih v Gorici, Sežani, Trstu, Kanalu in Tolminu. Angažiral se je še posebno pri urejanju zadev kmetijske odveze (po odpravi fevdalizma). Aktiven pa je bil tudi na kulturnem področju. Tako je bil ustanovitelj goriške čitalnice in med ustanovitelji Slovenske matice.

Od tu je vstopil v politiko. Bil je najprej okrajni glavar v Krminu, nato v Tolminu, poslanec v Goriško-Gradiškem deželnem zboru in v državnem zboru na Dunaju.

2 Tudi naša mama, Antonija Štrosar, potomka teh priseljencev, je znala govoriti še nekaj po nemško. Veja njene rodbine je živela na Lokvah. Mamin tata Martin in brat Franc sta bila gozdna delavca, tesarja; pa mojstra v lesni obrti. Bila sta tudi lovca (pri hiši se je reklo Pri lovcu). Bili so tipična družina s tega roba Trnovskega gozda. Tako kot drugi prebivalci vasi Trnovo, Lokve, Nemci in Dol-Predmeja so bili v preteklosti tesno povezani z gozdom. Ta veja Štrosarjev na Lokvah pa je izumrla.

Winklerjeva rojstna hiša pri Nemcih ...

Leta 1876 je postal dvorni svetnik – prvi Slovenec, ki je prišel na tako visoko mesto. Še posebej je bilo za tiste čase to nekaj posebnega, ker je bil, kot so takrat zapisali, neplemenitega rodu.

Leta 1883 je cesar Franc Jožef I ob priliki praznovanja 600-letnice dežele Kranjske povišal Andreja Winklerja v plemiča; ki mu je pripadal tudi naziv baron, kar je bil dedni naslov. Ta dogodek so takrat proslavili pri njegovi rojstni hiši pri Nemcih.

so se razselili Od leta 1880 do 1892 je bil Winkler predsednik dežele Kranjske – edini Slovenec na tem visokem položaju; kar je obenem tudi eden najvišjih položajev, kar jih je dosegel kakšen Primorec vobče. Na ta položaj je bil imenovan, ker se je kot dvorni svetnik očitno izkazal in so od njega pričakovali, da bo umiril zmerom bolj naraščajoče nasprotje med večinskim, slovenskim prebivalstvom in manjšinskimi Nemci. To je Winklerju v veliki meri tudi uspelo, saj med njegovim predsedovanjem vsaj do hujših (prej včasih tudi krvavih) konfliktov ni več prihajalo. Nemci v deželi Kranjski pa seveda z Winklerjevo politiko niso bili zadovoljni. Winkler jim je namreč odvzel privilegije, ki so jih imeli do takrat. Njegovo geslo je bilo: Vsakemu svoje! Zato so, še posebno liberalci, v avstrijskem parlamentu zahtevali njegovo zamenjavo. In do tega je leta 1892 tudi prišlo. A ob upokojitvi ga je cesar odlikoval z velikim križem francjožefovega reda. Po končanem mandatu se je vrnil na Goriško.

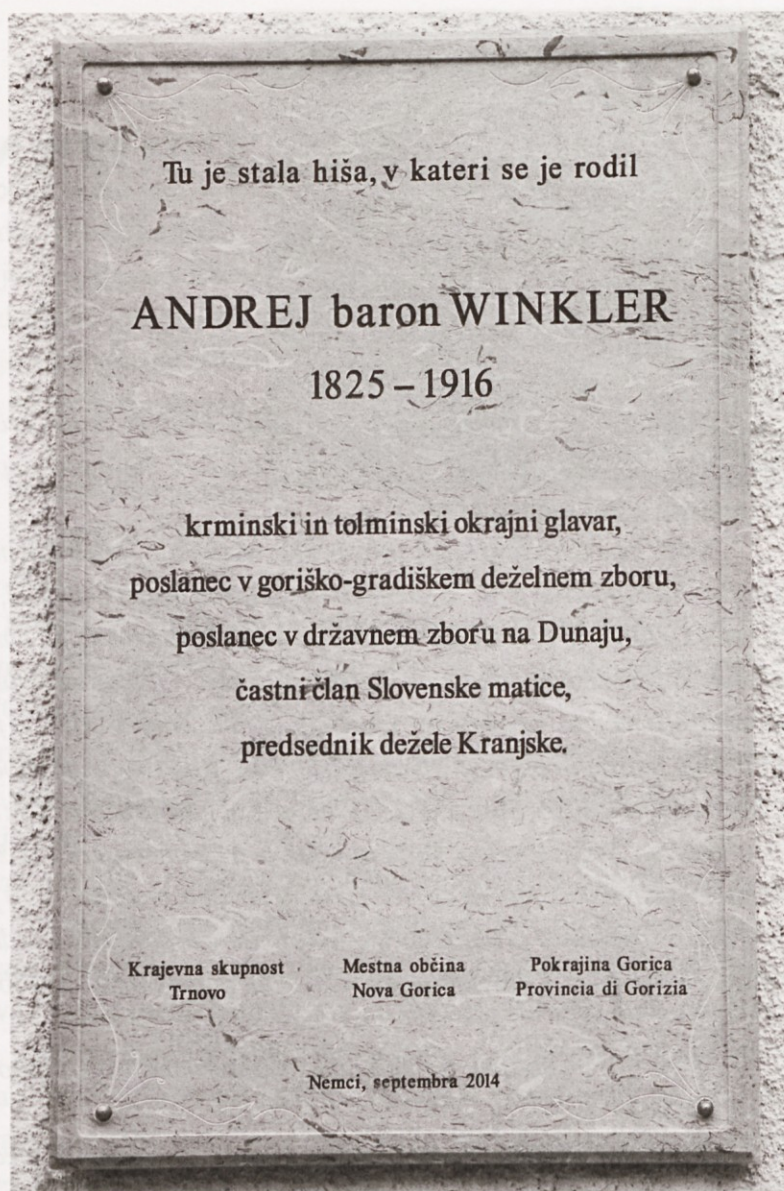
Umrli je v visoki starosti leta 1916 v Gradcu, kamor se je umaknil pred soško fronto. Med govorom župana Ljubljane Ivana Tavčarja na žalni seji za Winklerjem so nemški občinski svetovalci ves čas ostali zunaj dvorane. Niso mu odpustili, da je nehal privilegirati Nemce in je bil enako pravičen do obeh narodov.

Andrej Winkler se je zapisal v slovensko zgodovino predvsem zaradi zaslug, ki jih je imel za uveljavljanje slovenskega jezika v pravosodju, politiki in šolstvu. Sam je imel vse šole v nemškem jeziku in se je zelo trudil, da bi obvladal tudi slovenski jezik. Tako se je v Gorici vpisal v jezikovni tečaj in se naprej izpopolnjeval še sam; tako da je vzorno obvladal predvsem politični, upravni jezik. To je vnašal tudi v prakso.

Znano je, da je v Tolminu zahteval od županov, da si dopisujejo v slovenskem jeziku. Prav tako si je prizadeval za uveljavljanje slovenskega jezika v goriškem deželnem svetu in kasneje v državnih in deželnih uradih in šolah. Takrat je namreč na Kranjskem prevladovala nemščina, na Goriškem pa italijanščina. Ko je v goriškem odboru zahteval, da se s slovenskimi županstvi uraduje slovensko, so zapisali o njem, da *»ni le po rodu in kervi Slovenec, ampak tudi po mislih in prepričanju svojem«*.

Podobno je o njem v žalni izjavi dejal Ivan Tavčar: *»Winkler je bil edini deželni predsednik, ki smo ga imeli, ki je bil slovenskega pokolenja in slovenskega prepričanja.«* Winkler je bil zaslužen tudi za gospodarski razvoj dežele Kranjske in Primorske. Začasa njegovega predsednikovanja je bil sprejet zakon o pogozdovanju Krasa na Notranjskem. Kot okrajni glavar v Tolminu pa je zaslužen za izgradnjo cest, npr. v Baški grapi, ob reki Idrijci, na Breginjskem.

Winkler je bil izredno priljubljen med ljudmi. Imenovali so ga za častnega občana v dosti mestih, trgih in občinah na Primorskem in Kranjskem. Bil je nedvomno najpomembnejša osebnost, ki jo je dala Trnovska planota, gotovo pa sodi tudi v sam vrh najpomembnejših osebnosti na Primorskem.

Spominska plošča je bila odkrita 21. septembra 2014 ...

DVE NOVI KNJIGI BOJANA BIZJAKA ZAKAWSKEGA

Tako je zapisal plodoviti avtor:

Letos, v septembru, sem izdal dve knjigi. Prva je zbirka kratke proze DOTIK NEBA, že šesta v nizu; druga je pesniška zbirka, NIRVANA POLETJA, moja sedma pesniška zbirka. Torej, tokrat nobene-ga romana, teh je zaenkrat deset.

*Nekaj besed o zbirki kratke proze, ki je nastajala v predahih med pisanjem romanov, pravzaprav je nastala v zadnjih dveh letih, ki sta bili precej stresni na osebni ravni, vendarle je moč ustvarjanja na novo vzbrstela. Zbirka je premišljeno in dramaturško zastavljena. Že sam naslov DOTIK NEBA, daje slutiti, da sem skušal preseči vsakdanjik. Zgodbe se nizajo v nekem dramaturškem zaporedju, ki nakazuje, da je današnji čas močno travmatičen. Uvede jo zgodba **Solze v vetru**, ki je neka refleksija na invalidnost, neko odstiranje notranjih bojov invalidnega človeka. **Rob megle**, je zgodba o mladi diplomantki, ki izhaja iz revne delavske družine in se zaplete s fantom iz bogate družine, tu se stvari zapletejo. Ljubezen se sprevrže v vrednotenje. Tretja zgodba, **Božični veter**, je fragment urbane doživljajske stiske, ko so prazniki, božič, recimo. V bistvu skušam v tej zgodbi izluščiti občutek praznine, ki jo prazniki prinašajo osamljenim in pozabljenim. **Trocentice za naju** je pripoved o urejenem paru, ki ima odraslega sina, ta pa v noriji časa zdrsrne v drogo, in kaj zdaj ... **Mrzle besede**, je morda najbolj »težka zgodba« saj se ukvarja s samomorilnostjo.*

Dekle gre v puščavo, na turistično avanturo, da bi pozabilo očetov samomor; pa se ji v puščavi zgodijo videnja ...

*In polagoma zdrsnem z zgodbami v iskanje zgodovinskih usedlin. Takšna je zgodba **Zbiralec senc**, kjer se mlad človek nenadoma v mislih poistoveti s prastanovalci ob velikem jezeru. **Stolp** je zgodba iz nekega majhnega mesta, kjer je srednjeveški stolp, v katerega so zazidali ljudi; spet iskanje zgodovine in nekakšno strahospoštovanje do temačne preteklosti in okrutnega fevdalca. **Prehodi** je zgodovinska refleksija na gradnjo rimske utrdbe, neko poistovetenje s poveljnikom utrdbe, zamik v čas, ko je nastajal drugačen svet. Malce bližnje zgodovine je v **Vili mraka**, kjer sem osvetlil problem denacijolizacije in krivičnosti v polpretekli zgodovini. Z zadnjo zgodbo, **Dotik neba**, pa sem spet v grobi sedanjosti, kjer mlad znanstvenik skuša izdelati sintetično barvo neba ... V bistvu hrepeni po čezmejnosti naše dojemljivosti. Pesniška zbirka **Nirvana poletja** pa je nastala v poletju, ko sem se pobiral po težki operaciji. V bistvu je to čudenje nad življenjem, je vžičenje nad vsem, kar je dihala okrog mene. Iskreno sem se razprl in skušal v pesmi ujeti notranje vrenje. Zbirko sem premišljeno sestavil in se začne z majskimi vrati, ki polagoma odpirajo poletne svetlobe. Seveda se vmes vpleta tudi kakšno težko filozofsko spraševanje, vendar je zbirka v bistvu koncentrat upanja in zaupanja življenju. Nastala je iz mojega novega ustvarjalnega vitalizma. Sestavljal jo štirideset pesmi, štirideset dni poletja ...*

Odlomek iz zgodbe *Prehodi*

»In zdaj pričakujete, da vam bom jaz verjel?« zasvetim vanj z nekoliko jeznim pogledom.

»Nič ne pričakujem, le zgodbe bi rad povedal, ker ... Težko je nositi toliko življenj v glavi, težko. Vsak dan se mi kakšen drobec odstre in sem potem povsem uničen, ker se mi dogajajo tudi strašne reči. Ni dobro, da človek večkrat umre, kajne?« sproščeno reče.

»Najbrž ne,« mlačno rečem in se živčno prese-dem. Ta ima pa res veliko svetov v glavi, si mislim, ja. In kako živčno melje cigareto. Ja, ja ...

»Danes sem bil za trenutek rimski poveljnik v tej utrdbi. Vam povem, prav dobro je bilo, prav dobro ... Bi vas utegnilo zanimati?« uglajeno reče. Tudi sicer se mi zdi, da govori preveč izbrano, skorajda že akademsko. 'Čemu, kako?' me čudi.

»No, zgodovina tega kraja mi je kar dobro znana. In res je, tu je bila vojaška postojanka, utrdba na poti na vzhod. Si kar mislim, kako so bili poveljniki strogi, si kar mislim. Bom pa poslušal vašo zgodbo, bom,« se sprijaznim.

»Ja, ko sem jaz prijezdil sem, so šele gradili utrdbo. Kupi kamenja so bili ob poti in na gradbišču je bilo surovo kričanje. Poveljeval sem vojaškemu oddelku, ki so imeli namen raziskati okolico, nič kaj prijazno. Samo grmovje, tu in tam kakšen znak pastirjev pa nekaj čudnih naseljencev, ki so se najraje skrivali in od daleč gledali, kaj se dogaja. Bil sem tudi poveljnik vojaškega tabora, začasno seveda. Dal sem naloviti veliko divjačine in s seboj smo tovorili dobro vino. Tiste dni sem bil sila obupan. No, ker sem bil stalno z doma, je imela moja žena veliko časa. Govorilo se je, da se namerava preseliti nazaj v očetovo hišo, ker da je vedno tako sama. Govorilo pa se je tudi, da se je spečala s sužnjem, ja. Imel sem kar nekaj sužnjev, in eden je bil še posebej postaven, priznam. Tisti je imel na skrbi stražarjenje pred vsiljivci in je skrbel za red med ostalimi sužnji – nekakšen nadzornik je bil. Pameten, lep, uglajen, izšolan v Grčiji, od tam tudi pripeljan. Malo je imel tudi arabske krvi. Ampak tako plemenito se je vedel in hitro se je učil, zelo hitro. Znal je že pisati, to že, pa tudi matematiko je obvladal.

Ko sem neke noči nenapovedano prišel domov, ga ni bilo v prednjem poslopju, bilo je samo nekaj bakel. Njegovo ležišče je bilo prazno. Pohitel sem v ženino spalnico, pa ga tudi tam ni bilo. No ja, skok skozi stranski hodnik in na vrtove zanj ni bil problem, v to sem prepričan. Žena pa je bila vsa vznemirjena, rjuhe so bile pomečkane, baldahin zavozlan in vse polno je bilo dišav, na mizi sadje, pečena jagnjetina, vino. Čemu vse to, sem premišljal, čemu, kajti žena je vedno pazila na prehrano. Ni se hotela zrediti. Jedla je kot ptiček, vam rečem, res. Tam pa cela pojedina. Ko sem jo vprašal, zakaj vsa ta gostija, je samo skomignila z rameni in je rekla, da si je dala to prinesiti, če bi jo slučajno pograbila lakota, da ima zadosti prisilnega stradanja. V dokaz temu je vzela velik kos mesa in ga začela živalsko trgati z zdravimi belimi zobmi, pa tudi z vinom ga je poplaknila, tudi to, čeprav je vino vedno samo odsrknila, kolikor se je pač spodobilo, kadar sva bila povabljeni na gostije in kadar sva jih sama prirejala.

Bojan Bizjak Zakawski (Foto: Jolanda Lesnik)

S kalnimi očmi me je gledala in se delala, da je tako neznansko srečna, ker sem se vrnil izpod Alp, kjer sem takrat vodil neko manjšo bitko, no, bolj plenjenje kot bitko. Nek lokalni veljak se je uprl in ni hotel več plačevati dajatev, pa so nas poslali. Stvar je bila hitro urejena, zakurili smo nekaj vasi, vojsko pa potolkli že v prvem naskoku. Mojih je bilo nekaj ranjenih, dva sta ušla, izgubili smo pratež, ki smo ga kasneje bogato nadoknadili s plenjenjem, tistega upornika pa sem prignal v Rim. Vidite, in po tisti noči mi je bilo vse jasno. Zaprl sem se v svoje prostore, si dal prinesti veliko vina, sira, oliv in dal sem speči celega prašička. Nekaj nerganja je bilo sredi noči, a ko sem začel kričati, da bom vse prodal in pobil, so se sužnje in sužnji le zganili in pohiteli. Do jutra sem si razbijal glavo, kaj naj naredim s tistim sužnjem. Prepričan sem bil, da se je sejal v mojo ženo in zato se mi je zagabila, ja, dobesedno zagabila. Nisem mogel preboleti tega, da bi moral leči k njej, ki je še dišala po koži tega, tega, izmečka, čeprav plemenitega žrebca. Ko me je vino proti jutru omamilo in sem leno rigal na terasi, sem se odločil, da ga dam poklicati. Ponosno je stopil predme, pokleknil in čakal. V tistem trenutku sem se odločil, da mu podarim svobodo in da ženo kaznujem s tem, da jo pošljem nazaj k očetu, ki mi bo moral plačati za njeno nezvestobo. Od njega sem terjal samo priznanje, pa nič drugega. Skesano mi je priznal, da ga je gospa skoraj vsako noč povabila v svoje prostore, najprej zato, ker da jo je strah, kasneje, v zimi pa, da naj jo ogreje. In tako sta se grela vse do vročega julija, ko sem prijezdil domov.

Kot pravi vojak bi mu moral na licu mesta odsekati glavo in jo nesti v ženino naročje. To je naredil eden od centurijev, ki je bil nekaj časa v mojih enotah. Res, njegova žena se je spečala z enim od stražarjev palače, kjer je živel. Dobil ga je v ženini spalnici. Podobna zgodba, vam rečem. No, ona se je tudi izgovarjala, da jo je strah, da jo je samo varoval. Saj vemo, kako je, mlade ženske in postavni moški, prilika pač. Pa ga je povabil na dvorišče in mu molče odsekal glavo. Nesel jo je ženi v posteljo. Žena je potem zblaznela in spila strup. Moja, moja je zdaj pri očetu. In od takrat sem postal divji. Žene me na vzhod, žene me po bojno slavo. Zato sem potem prišel sem in pomagal postavljati postojanke proti vzhodu. Načrtovalec utrdbe je bil zvit možakar, preveč je govoril. Zagrozil sem mu, da bo njegova glava poslana ženi in otrokom, če do zime ne bo vsaj deloma postavljen temelj utrdbe in nekaj zgradb za osnovno zavetje, kajti v kosteh sem še imel prezebanje prejšnje zime, ko smo šli daleč gor čez hribe v izvidnico. V tej dolini je tako noro pihalo, da so se konji plašili in niso ubogali kot bi morali. Silen veter je trgal vse, kar je lahko. Možakarji so bili ob ogrinjala, nekaterim se je kar mešalo od tistega silnega tuljenja. Poskrili smo se ob reki v grmovju, kurili ognje in čakali, da tuljenje vsaj malo poneha. Pa ni, kar ni hotelo nehati, pa še ognji so nam ušli v grmovje in je bil pravi pekel. Moral sem dati povelje, da se ognje močno ogradi s kamenjem, da ne bi zakurili cele doline. Ko se je vreme uneslo, smo šli naprej na ravnino onkraj druge reke. Pa še nekaj je begalo moje može. Vajeni so bili, da so se v poletnih mesecih kopali v rekah, da so tam napajali konje in jih tudi odrgnili. Ta reka pa je bila tako prekleto mrzla tudi sredi poletja, da so možje kar odskakovali in cvilili, ko so lezli v plitvine. Tu in tam smo reko malo zgradili s kamni, da so bili majhni bazenčki, kjer se je voda vsaj malo ogrela. Ni naključje, da smo dolgo izbirali ime za to utrdbo, potem pa je kar ostalo, *Castrum ad fluvium frigidum* ...

In še pesem iz zbirke *Nirvana poletja*:

Bela jutra

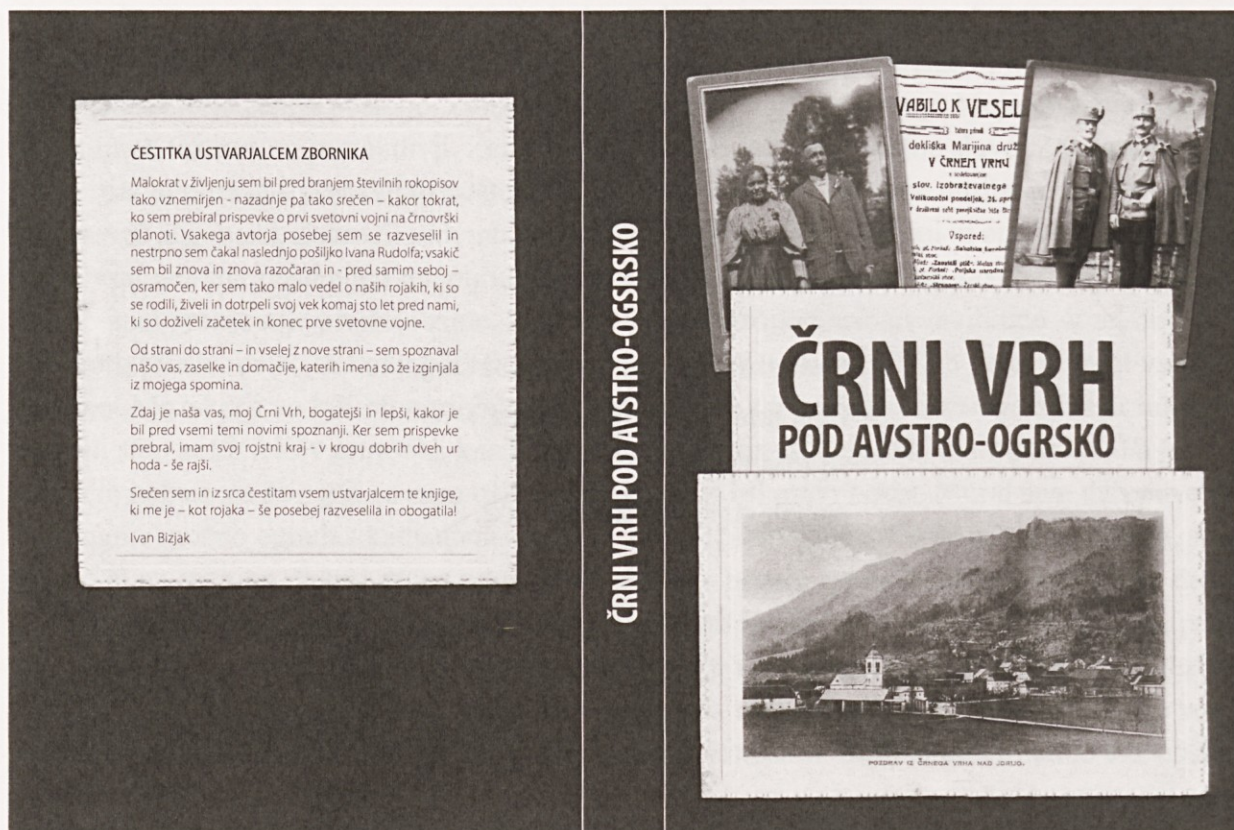
Od nekod zavibrira glas,
ki zvabi jutro iz nemelosti.
Čez zrcalo nasmeha
se mi prikaže bela tunika
nekega trenutka,
in sama zapleše
v luč, zazibano nad jok trav.
Šum vode izpere prah
na krilih ptic,
ki so nosile daljave,
na rob mojega doma.
Boki reke se raztegujejo
v obup ljubezni groma,
ki trešči v samotno drevo
v neki drugi pokrajini.
Bela jutra vzcvetevajo
v pregrinjalu,
s katerim pregrinjam podobe sanj.
Bela jutra so nepreklicno tu,
so rosa neba,
so bela preja kamnitega srca.

ČRNI VRH POD AVSTRO-OGRSKO

Anka Vončina

»Svojega kraja ne moreš imeti rad, če ne poznaš njegove zgodovine ...«

To so besede Črnovrškega rojaka, pisatelja, založnika, učitelja in očeta Vesele šole – Ivana Bizjaka – ki jih je namenil novemu zborniku z naslovom **Črni Vrh pod Avstro-Ogrsko**. V obsežnem delu je največ prostora posvečenega dogajanju na Črnovrško-Zadloški planoti v času prve svetovne vojne, natančneje, v času soške fronte. Obsežen zbornik je uredil Ivan Rudolf, s sodelavci. Ti smo: Urška Bajec Rupnik, Matic Batič, Dejan Colja, Dragica Čuk Novak, Nežka Mikuž, Srečko Vončina in jaz, Anka Vončina. Več let smo zbirali gradiva, obiskovali starejše krajanke, ki se še spominjajo pripovedovanj, prečesavali smo vse dostopne vire, pregledali župnijski arhiv in arhiv Kulturno-umetniškega društva Sloga ter druge arhive v Sloveniji in tudi tujini. Zapisali smo drobtinice, da se spomini, ki so hitro pokvarljivo blago, ne bi izgubili. Saj je zgodovinski spomin naša identiteta, brez spomina nas ni. Pretekle dogodke je potrebno pravilno ovrednotiti in negovati za naprej. To je najboljša popotnica za našo prihodnost. Tudi ljubitelji lahko po svojih močeh k temu pripomoremo, poleg veselja potrebujemo tudi kanček podjetnosti, ki jo uredniku Ivanu Rudolfu ne manjka.

Naslovna in zadnja stran zbornika ...

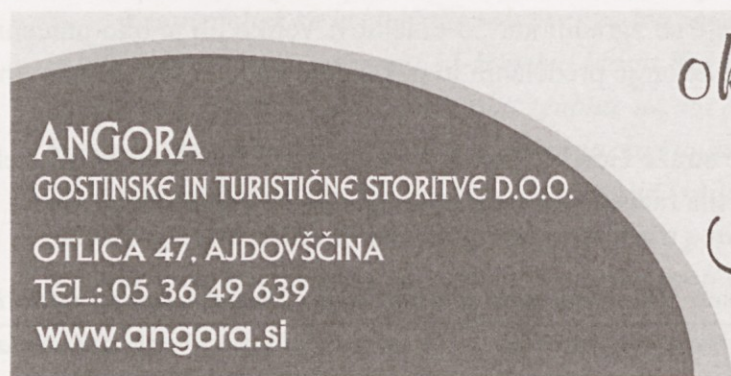
Črni Vrh je, kljub temu, da je bil v zaledju soške fronte, v vojni odigral zelo pomembno vlogo. Skozenj je vodila glavna preskrbovalna pot za številne avstro-ogrske čete, nameščene v Trnovskem gozdu in na Banjšicah. Tu so bila skladišča, bolnice, okrevališča, taborišča za ujetnike in nastanitveni objekti za več zalednih enot. V zborniku je predstavljeno tudi stanje na prelomu stoletij v širšem prostoru, civilna, upravna in cerkvena dogajanja v kraju ... Zabeleženi so vsi vpoklicani in umrli fantje. Dodan pa je še oris tedanjega načina kmečkega življenja, s šegami in navadami.

Urednik Ivan Rudolf, tudi član Društva Soška fronta, je svoje raziskovanje prve svetovne vojne začel v želji, da bi kaj več izvedel o krajih, kjer sta se borila njegova stara očeta. Za to se je bilo treba zakopati v knjige, preiskovati teren, za pomoč zaprositi poznavalce. Leta 2008 je v svojem domu za javnost odprl vojno zbirko, ki iz leta v leto postaja večja in bolj pregledna, obsega že več kot 2000 predmetov. In s tem so se nabirale tudi zgodbe.

Raziskovanje in zbiranje gradiva za zbornik je obrisalo prah iz mariksterega že skoraj pozabljenega dogodka. Urednik je najbolj vesel, da je najdena trasa vojaške železnice – Feldbana – med Godovičem in vojskujočimi se avstro-ogorskimi četami v Trnovskem gozdu in na Banjšicah. O njenem poteku med Logatcem in Godovičem ter krakom do Idrije in Trebuše, se je vedelo precej več. Da črnovrški krak niso le domneve in da je celo večinsko preskrboval čete na bojišču, je potrdilo prizadevno raziskovalno delo, s pomočjo sodelavcev in informatorjev. O tem izjemnem inženirskem projektu je logaška televizija Lep konec leta 2013 posnela in predstavila film v dveh delih. Brez na novo odkrite proge Godovič – Črni Vrh – Pancala v Trnovskem gozdu bi bil dokumentarec precej siromašnejši.

In to je šele začetek, knjiga je vzpodbuda za nadaljnje delo. Tudi že zapisno je mogoče potrebno dopolniti, zagotovo pa še veliko zgodb čaka na zapisovalce, še veliko skrivnosti prekriva prah pozabe, še marsikateri dogodek terja pojasnilo. Saj imamo, po Bizjakovih besedah, svoj kraj vendar radi!

Zbornik je na prodaj v Črnem Vrhu, v Ivanovem Vojnem muzeju, v gostišču Metka in v župnišču ter v planinski koči na Javorniku.

ANGORA
GOSTINSKE IN TURISTIČNE STORITVE D.O.O.
OTLICA 47. AJDOVŠČINA
TEL.: 05 36 49 639
www.angora.si

okrepčevalnica
AnGora

JANEZ KRAPEŽ Z DOLA – JENŽE POROBANOVSKI

Anka Vončina

Pred kratkim je naša sodelavka Anka Vončina – Rudolfova z Javornika izbrskala časopisno novico o zasedanju goriške porote, ko so sodili in obsodili Janeza Krapeža z Dola, zaradi napada na italijanske financarje.

V časniku Gora, letnik I, št. 3, (januar 1999) smo objavili pričevanje pokojne Ivanke Polanc – Brvinčevške, kakor je v ljudskem spominu ostal del življenjske zgodbe istega Janeza Krapeža – Jenžeta Porobanovskega, kakor so mu rekli na Gori. Zanimalo me je, kaj je o tej zanimivi osebnosti danes še ostalo v ljudskem spominu in obiskal sem Romana Krapeža – Porobanovskega, Jenžetovega sorodnika. V tej številki Gore tako ponatiskujemo članek o zasedanju goriške porote; pričevanje Ivanke Polanc – Brvinčevske ter dodajamo še tisto, kar nam je o svojem sorodniku Jenžetu povedal Roman Krapež – Porobanovski. (F. Č.)

Stoletna zgodba Goriške finančne straže v knjigi¹

Italijanska Finančna služba (uradno: *Corpo della guardia di finanza*, kratica: GdF) se v sosednji državi bojuje zoper finančni kriminal (davčna utaja, ponarejanje denarja ...) in tihotapstvo. Med leti (1918) 1920 in 1947, ko je končno padla tragična rapalska meja, so nadzirali mejo, ki je potekala povsem po slovenskem ozemlju in je Slovence delila.

Takoj popodpisu Rapalske pogodbe so Italijani hoteli zutrditi vijo novo nenadzorovane vzhodne meje, saj je bilo gorat, močvirnat in gozdnat teren, naseljen z njim sovražnimi prebivalci, zelo težko nadzirati. Mešana italijansko-jugoslovanska komisija je leta 1921 začela postavljati mejnike, vojašnice in postojanke, pooblašene za nadzor meje. Poleg finančnih stražnikov so mejo na italijanski strani varovali še orožniki (karabinjerji) in po letu 1931 fašistični obmejni miličniki (politični nadzor). Kraljevo finančno stražo (takrat R.g.F.) so zaradi njenih posebnih davčno-carinskih pooblastil razvili v največji in najbolj razširjen vojašniški sistem med vsemi policijskimi korpusi na italijansko-jugoslovanski meji. Vzdolž meje so zgradili kar 55 objektov. Veliko jih je bilo uničenih med vojno, nekaj jih je skril zob časa, nekaj je predelanih in nekaj celo nadomeščenih z novimi stavbami.

Uslužbenca Italijanske finančne straže Goriške pokrajine Federico Sancimino in Michele Di Bartolomeo sta kar nekaj let posvetila raziskovanju stoletne zgodovine svoje službe.

¹ Federico Sancimino in Michele Di Bartolomeo: *Od prvega strela do zadnje meje – Finančna straža v Gorici in pokrajini – stoletna zgodba* (Dal primo colpo all'ultima frontiera – La Guardia di Finanza a Gorizia e provincia: una storia lunga un secolo); založba LEG – Libreria Editrice Goriziana

Raziskavi sta avtorja posvetila knjigo z naslovom *Od prvega strela do zadnje meje – Finančna straža v Gorici in pokrajini – stoletna zgodba* (Dal primo colpo all'ultima frontiera – La Guardia di Finanza a Gorizia e provincia: una storia lunga un secolo), ki je izšla pri goriški založbi LEG – Libreria Editrice Goriziana. Knjiga je bila ob stoti obletnici prve svetovne vojne, in s tem tudi stoti obletnici obstoja Finančne straže na Goriškem, predstavljena v Gorici, 23. maja 2014, v okviru X. mednarodnega festivala zgodovine *èStoria*. Odkrila sta 50 od 55-ih postojank oz. njihovih ostankov. Objekti pa so bili le delček njunega zanimanja, natančno sta se posve-

dinost, 17 luglio 1924

izrednega zasedanja goriške porote. Kak se je končalo poletno izredno goriške porote. Kot zadnja je bila razprava proti 23-letnemu Matiji Kuštrinu in proti 24-letnemu Ivanu Krapežu iz Dol. Otlice, obtoženima, da sta dne 22. poskušala ubiti finančnega stražnika Boscardina in Cumini-ja, ko sta ju zasačila pri tihotapljenju tobaka čez mejo. V soboto in v ponedeljek zjutraj se je vršila obravnava proti Kuštrinu, ki je bil vsled poskušani umor ga pravoreka porotnikov oproščen; pa se je vršila brez navzočnosti porotnikov razprava proti Krapežu, ker ga še do danes niso dobili. Krapež je bil v odsotnosti 8 let in 11 mesecev ječe radi poskušanja nad finančnimi stražniki. Kuštrin je bil odpuščen, Krapež pa

tila široki zgodovini Finančne službe sploh ter z njo povezanimi takšnimi in drugačnimi dogodki in incidenti. Na ozemlju Slovenije sta – popolnoma apolitična – navezala ogromno povezav. Sama sem v to kolateralno mednarodno diplomacijo vstopila preko prof. Tomaža Pavšiča, ki je v Sloveniji na tem delu naše polpretekle zgodovine oral ledino. Avtorja sta s svojim delom obogatila vedenje o naši zgodovini. Tudi po izidu knjige nadaljujeta s preiskovanjem arhivov in sestavljanjem zgodb. A slovenski jezik, nam tako ljub, jima krivi lase. Ravno v času, ko sem raziskovala življenje Edmunda Čibeja, ki ga želim, zaradi poimenovanja planinske kočice po njem, predstaviti planinski javnosti, sem prejela vprašanje: Ali pisec članka v časopisu *Edinost* iz leta 1924 z besedo »Dol-Otlica« mogoče misli kraj Otlica? Novico iz časnika, ki govori o zaključku postopka proti obtoženima poskusa umora dveh finančnih stražnikov 1. maja leta 1922, sem posredovala g. Černigoju, s katerim sva v tistih dneh o Čibeju govorila večkrat. Razložil mi je, da je soudeleženi in v odsotnosti obsojeni nihče drug kot sin izdelovalca Čibejevih smučic Ivan (Jenže) Krapež, Gorjanom dobro znan. Vsem Gorjanom je ravno tako dobro znano, da so se prebivalci iz nuje preživeti sebe in svoje otroke lotevali tudi »prepovedanih« poslov. Koliko je bilo njuno dejanje podobno poskusu umora, naj bralec presodi sam ...

EDINOST², 17 luglio 1924

Konec izrednega zasedanja goriške porote

V ponedeljek se je končalo poletno izredno zasedanje goriške porote. Kot zadnja je bila na vrsti razprava proti 23-letnemu Matiji Kuštrinu iz Vojskega in proti 24-letnemu Ivanu Krapežu iz Dol. Otlice, obtoženima, da sta dne 1. maja 1922 poskušala ubiti finančnega stražnika Boscardina in Cumini-ja, ko sta ju zasačila pri tihotapljenju tobaka čez mejo. V soboto in v ponedeljek zjutraj se je vršila obravnava proti Kuštrinu, ki je bil vsled poskušani umor zanikajočega pravoreka porotnikov oproščen, popoldne pa se je vršila brez navzočnosti porotnikov razprava proti Krapežu, ker ga še do sedaj niso

² *Edinost*, slovenski politični časnik, ki je med leti 1876 - 1928, ko so ga fašistične oblasti ukinile, izhajal v Trstu.

dobili. Krapež je bil v odsotnosti obsojen na 8 let in 11 mesecev ječe radi poškodb in nasilja nad finančnimi stražniki. Kuštrina je zagovarjal odv. Luzzatto, Krapeža odv. Beltram.

Kuštrin je bil, kakor rečeno, oproščen, vendar je moral prestati nič kanj kot dobri dve leti preiskovalnega zapora. Kdo mu povrne dolgi, dolgi dve leti, izgubljene radi strašno počasnega hoda pravice?!

Jenže Porobanovski³

Pod Italijo je bilo na Gori več otrok kakor krompirja. Lakota je kot velika šiba podila ljudi, da so se gnali za vsakim koščkom pogače. Ljudje so si pomagali, kakor so vedeli in znali.

Janez Krapež z Dola – Jenže Porobanovski je bil hud kontrabantar. Financarjem to ni ostalo skrito in so mu bili ves čas za petami. Jenže je videl, da tako ne gre več. Družino je preselil v Trebušo, sam pa je skrivaj ostal na Porobanovski. Financarji in karabinjerji so še zmerom ob vsaki uri hodili na njega dom. »Ne stoji več doma,« jih je prapričaval Jenžetov brat Frence – Žlaguc, »preselil se je nekam v Trebušo.«

Jenže je redno obiskoval družino v Trebuši in eno zgodnje jutro se je na mostu čez Ipavšk iz oči v oči srečal z dvema karabinjerjema. Umakniti se ni več mogel. Zakadil se je proti njima, enega zgrabil in ga vrgel pod most, drugega pa razorožil, se mu stril slečt in ga zagnal po cesti. Sam pa je s karabinjersko obleko pod pajsho šel k družini v Trebušo.

Ponoči so karabinjerji hišo obkolili. »Janez, pridi ven, obkoljen si!« so v hiši naenkrat zaslišali močen glas. Žena in otroci so zagnali krik, Janez pa se je hitro preoblekel v karabinjersko obleko, ukazal ženi, naj karabinjerje pri vratih zamoti, sam pa je skočil skozi zadnje okno, se pomešal med karabinjerje in ušel. Vrh hriba je trikrat ustrelil v zrak in šel čez mejo v Jugoslavijo⁴.

Žena je ostala sama z otroki. Financarji in karabinjerji ji niso dali miru. Hodili so jo strašiti in en dan jo je na pol žgota zadela kap ...

Še eno pričevanje ...

Franc Krapež – Porobanovc (1862 – 1937), znameniti izdelovalec smuči po vzorcu prvih smuči v naših krajih, ki naj bi jih z Norveškega naročil Edmund Čibej, je bil dvakrat poročen. S prvo ženo, Ernestovo z Dola, je imel sinove Rudolfa, Franceta – Žlaguca, Janeza – Jenžeta in hčer Rozo. Ko mu je prva žena umrla, se je poročil drugič, z Jerčko z Mrzle Rupe. Kupil je posestvo v Gorenji Trebuši, izročil Porobanovše sinu Francetu – Žlagucu in se preselil na nov dom. Pr Žirovniku se je reklo pri hiši, kasneje tudi: Pr Porobanovcu. Sin Jenže se je poročil z Rozino iz Kaličuke. Pod Italijo se je ukvarjal s kontrabantom. Pred karabinjerji in financarji se je skrival

3 Objavljeno v: Gora, letnik I, št. 3; januar 1999; po zapisu Ivanke Polanc – Brvinčevške priredil F. Č.)

4 Ta incident s karabinjerji je med ljudmi znan, a se od pripovedovalca do pripovedovalca razlikuje.

v Govcih, kamor mu je nosil hrano tudi brat Frence – Žlaguc. Z mosta čez Ipavšk naj bi vrigel ob financarja in ušel v Jugoslavijo. Živel je blizu Celja, kjer naj bi tragično umrl.

(Po pripovedovanju Romana Krapeža – Porobanovca)

PO SLEDI STARIH ZGODB ...

ŠTEFAN PAGLOVEC

T. Armani

*V ljubljanskem popoldnevniku Slovenski dom, ki je izhajal od leta 1936 do konca vojne, je bilo februarja 1942 omenjeno, da je izšla revija **Obisk**¹, v njej pa pogovor z najstarejšim vodnikom po Trnovskem gozdu:*

Ure z najstarejšim vodnikom iz Trnovskega gozda

Šestdeset let nepretrganega dela ni prav nič oslabilo duha in telesne moči Štefana Paglovca, planinskega vodnika Italijanskega planinskega društva v Trnovskem gozdu. Ne glede na njegovo spoštljivo starost – saj je 13. decembra lani dopolnil 87 let – je tako svež in bister, da še vedno lahko opravlja svoj posel. Paglovec zastopa nadvse značilno postavo človeka iz gozda; rodil se je in tudi živel vedno v gozdu. Že od mladih nog je prehodil vsa zapletena blodišča poti in zato še zdaj vodi številne izletnike do najbolj znanih ciljev.

Razen z znanimi vrhovi Goljakov, Mrzlega hriba in drugih, katerih stene včasih po petsto metrov globoko padajo v dolino, se gozd ponaša tudi z drugimi privlačnostmi, ki zanimajo ne samo turista, ampak tudi učenjaka. Najzanimivejše so ledene jame, globoke podzemeljske vdolbine, v katerih je zrak vedno mrzel in je zato tam zmeraj mnogo ledu na stenah: posebno zanimiva je ledena jama Paradana. Druga posebnost so porasli predeli v globokih kraških dolinah, ki jih je vse polno na planoti. Rastlinstvo tu poganja v redu, ki je običajnemu nasproten: dočim namreč po vrhovih med redkimi jelkami prevladuje bukev, so v nižjih legah smreke bolj pogoste, bukve pa čedalje redkejše; če stopimo še globlje, srečavamo macesne; prav na dnu pa pritlikave bore in rododendron, kakor na najvišjih planinskih grebenih. Ob prihodu nedeljskega avtobusa na Lokve boš vedno naletel na starčka srednje rasti, z značilno ošiljeno brado, na suknjiču se mu blešči velik znak uradnega planinskega društva. To je Štefan Paglovec, znan vsem izletnikom, ki v velikem številu prihajajo v ljubki gorski trg. Tudi on pozna vse; vsakdo, ki stopi iz avtobusa, je

¹ Slovenski dom, št. 37, sobota, 14. febr. 1942, str. 3; na članek me je opozoril **France Malešič** iz Kamnika, neutrudni zapisovalec izročila o nesrečah v slovenskih gorah. (Op. ur.)

njegov star znanec. Najmočnejši vtis na človeka naredo njegove živahne oči z ostrim pogledom, ki kažejo živahnost njegovega nemirnega duha.

Hoteli smo iti k njemu domov, da bi se pogovorili. Domovanje moža čudovito izpopolnjuje, čeprav bi lahko rekli, da je ves gozd njegov dom. Poseben svet živi in se odraža v njem, njegov svet.

Ni človeka v vasi, ki bi ne poznal in bi ne ljubil tega moža kot nekaj svojega. Je del pokrajine kakor stari ribič, ki popravlja mreže na obali Caprija ali Amalfija.

Njegova hiša, ki nam jo rade volje pokažejo, je na koncu vasi, v skupini treh ali štirih drugih. Zdi se, kakor da bi kazala proti cilju: proti gozdu.

Majhna in bela je, zelo ljubka v svoji preprostosti. Kup drv je znamenje Paglovčeve neutrudljive delavnosti. Še danes – kakor nam sam pravi – gre sam v hosto po drva in jih sam vozi na vozičku, ki si ga je sam napravil.

Vse tukaj je posebno in značilno, polno globoke poezije, ki klije iz narave in iz preprostega življenja.

Potrkamo na vrata, ki so vedno gostoljubno odprta: vstopimo. Ravno pripravlja skromno večerjo. Sprejme nas z veseljem, kot stare prijatelje. Prostor, kjer nas je sprejel, je skromno urejen in oskrbljen s preprostim pohištvom. V kotu kraljuje mogočna peč, ki je tako značilna za hribovske hiše tod. Peč je zidana, obdaja jo klop. Je tako velika, da se na njej greje lahko več ljudi.

Skozi majhna okna, ki so že olepšana s prvim ledom, prihajajo zadnji žarki bledega jesenskega sonca.

Paglovec nas povabi, naj sedemo. Ko mu povemo, da bi radi zvedeli kaj iz njegovega življenja, nam začne govoriti ...

Rodil se je 13. decembra 1855. leta, v hiši, kjer zdaj sedimo in ki je že mnogo rodov last njegove družine. Ko je bil majhen, je pasel krave in rasel v zdravem gorskem zraku ter se učil ljubiti in spoznavati svojo zemljo do zadnjega kotička. Pozneje je postal gozdni varuh in je z inženirji nešteto krat meril gozdove. Nobeden ne bi mogel bolje od njega spoznati najbolj skritih in nepristopnih krajev po gozdu: od Čepovana do dolin v Trebuši in Idriji, do južnega mejnika proti Vipavski dolini in Črnem vrhu v Idriji.

Pred vojno je bil dolga leta vodnik Nemško-avstrijskega planinskega društva, potem pa je prešel k Italijanskemu planinskemu društvu, kateremu je nudil svojo dragoceno službo. Bil je posrednik med Italijanskim planinskim društvom in med dolinci ob delu smučarske koče Ezio Campini; sodeloval je pri markacijskih delih zapletene mreže poti, ki sekajo gozd v vse smeri. Zato se tako pogosto vidi njegovo ime, napisano z barvo, ki je služila za zaznamovanje poti.

Ko nam je dolgo govoril o svojem vodniškem delu, o stotinah in tisočih kilometrov, ki jih je prehodil, o številnih družbah, katere je vodil, nam začne odkrivati skrivnosti gozda: jame in požiralnike, ki niso še raziskani, hude snežne zamete, živali: volkove in celo medvede.

Posebno zanimiva je zgodba o puščavniku, ki še živi v gozdu, nekem Furlanu, ki je že davno zapustil omikano življenje in živi sedaj v popolni samoti sedem ur hoda od Lokev, ki je najbližji naseljeni kraj. Postavil si je ob skali leseno kočico, živi v samoti mesece in mesece ter dela sita, ki jih potem včasih prinaša v Lokve naprodaj. Tako si priskrbi, kar neobhodno potrebuje za svoje preprosto življenje. Ta starček živi sredi 20. stoletja kakor v dobi jamskega človeka, ne pozna nobenega napredka v omiki in tudi ne misli, ki izhajajo iz tega.

Vodnik Paglovec nam potem govori o lastnem samotnem življenju, ki pa vseeno ni podobno puščavnikovemu. Imel je sina, ki je padel v svetovni vojni; njegov vnuk pa je gozdni miličnik blizu Asiaga ter tako nadaljuje družinsko izročilo. V hiši živi Paglovec sam in si tudi vse sam priskrbi. Poslovimo se od vljudnega gostitelja in se mu zahvalimo za ljubeznivost. Prosi nas, naj nesemo pozdrave starega gorjana planinskemu društvu in vsem planincem. Zelo radi mu ustrezemo. Sončni zahod barva z živimi barvami nebo in tišina lega na njive in doline. Veter zdaj pa zdaj zakrije z meglo mesec, ki se je prikazal ves svetel in mrzel ...

ŠTEFAN PAGLOVEC Z LOKVI, STRAJHOV

*Zapisano po spominih Štefana Winklerja
Podatke zbrala Tanja Polanc*

Štefan Paglovec je bil Lokvar, Strajhov. Njihova hiša se je držala Andrejčkove, kjer se še danes pišejo Winkler. Obe hiši sta bili ob požigu vasi, med drugo vojno, požgani. Po vojski Strajhove hiše niso obnovili. Ruševine in zemljišče je od Ludvika Paglovca, Štefanovega nečaka, kupil sosed Štefan Winkler.

Ludvik Paglovec je bil logar. Leta 1936 so ga Italijani mobilizirali in ga poslali v Eritrejo, v vojno proti Abesiniji. Po končani vojni se je Ludvik vrnil domov. Ponovno se je zaposlil kot logar na Predmeji in si tam ustvaril družino.

Lokvarska pleh muzika. Fotografija je nastala leta 1906 ali 1907, pred gostilno V Klancu, v Lokovcu, ko so se lokvarski muzikantje vračali iz Kala nad Kanalom, kjer so igrali na plesu. Za godci in ob njih stojijo dekleta in fantje iz Lokovca. Štefan Paglovec sedi v prvi vrsti, drugi z leve, s klarinetom v roki. Žal je na sliki njegov obraz malo zabrisan ... (Foto: Iz arhiva)

VILLANI

Franc Černigoj

Sosed pri sosedu (Spomini Goričana, državljana sveta)

„Gorica“: ena najbolj slovenskih besed ...

Gorica: ena najbolj slovenskih besed, doma po vsej naši deželi – od skrajnega severovzhoda v Slovenskih goricah, mimo osrednjih Notranjih in dolenskih goric do jugozahoda in naše Gorice na tej in na drugi strani meje. Slovenska Gorica – italijanska Gorizia – nemška Görz – furlanska Gurize: z vseh strani presijano in prevetreno svetovljansko mesto. V tem narodnostno prepletenem in zaradi tega zapletenem mestu je bil 1924. leta rojen Dario Villani, *„Goričan in državljan sveta“*, kot označi sam sebe v podnaslovu svoje knjige¹. Naneslo je, da sem posredno zvedel zanj. In prijatelja², ki živita tik ob meji, sta mi omogočila srečanje z njim. Njegovo življenje in življenje njegove družine je zaznamoval tudi lov, zato bo prav, če zanj, še bolj pa za njegovega očeta, zvemo tudi slovenski lovci ... Devetdesetletni Dario Villani živi v mirnem delu Gorice, v vili, obdani z mediteranskim rastjem. V luči poznega februarskega popoldneva so se že oglašali kosi – kot bi uglaševali svoje glasove so s čistimi napevi tipali v pozno sonce nad Furlanijo. V preddverju nas je sprejel živahen mož v poznih letih. Z vajenim očesom sem preletel zidove: na njih je razvrščenih na desetine trofeje, največ srnjačjih rogov in gamsjih rogljev. Nad vrati z visokimi roglji do stropa sega kozorog. »Ta je bil najden,« mimogrede reče nekdanji lovec, ko vidi, da si ga ogledujem ...

O Rodolfu Villaniju ...

V prostorni dnevni sobi se pogreznemo v starinske stole. Prevajalka Sonja³ je s svojo odprtostjo in dobro italijanščino takoj poiskala pot do starega zgovornega Italijana. O njegovem očetu Rodolfu je najprej stekla beseda ...

Rodolfo Villani je avtor štirih obsežnih knjig (kvadrologije) o divjadi in lovu:

Biologija lovne divjadi, I, (Biologia venatica, I);

Organizacija lovstva, II (L'assestamento venatico, II);

Lov na visoko divjad, III (L'esercizio della caccia, Alle specie nobili, III);

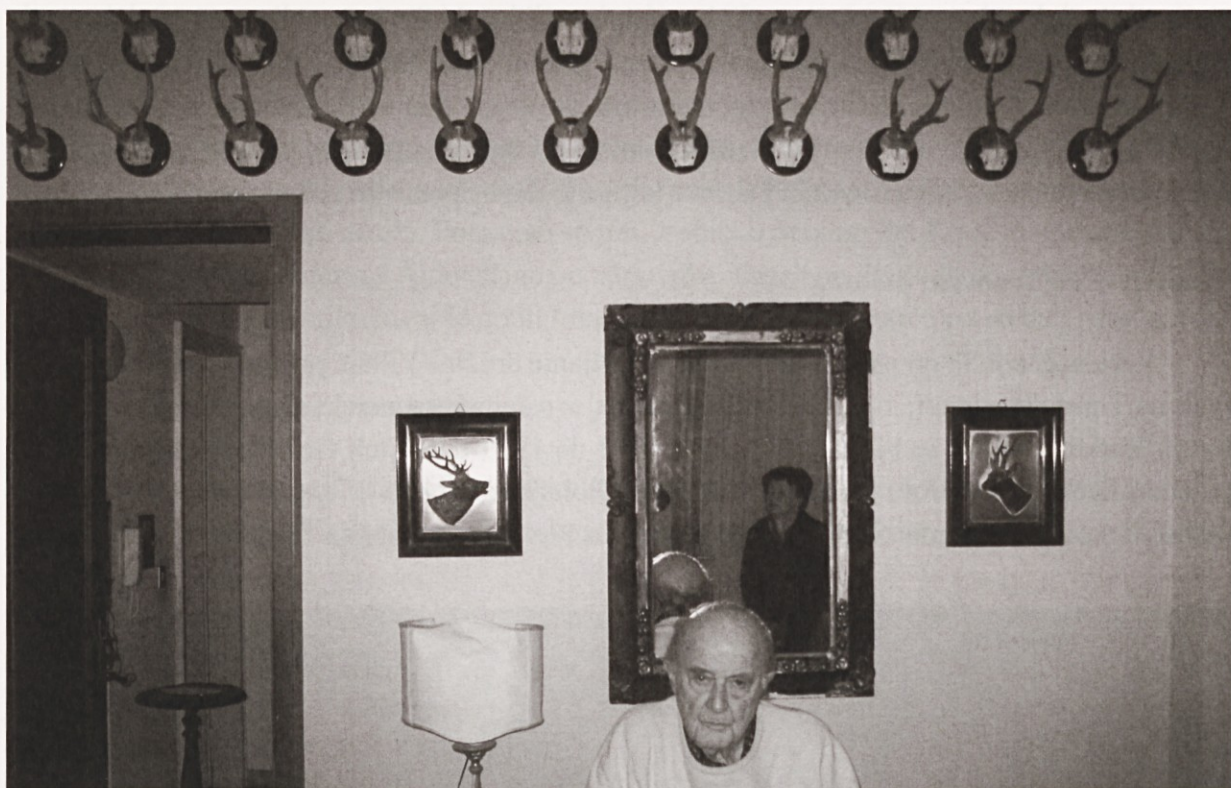
Lov na roparice (škodljivce), IV (L'esercizio della caccia, Alle specie dannose, IV)⁴.

1 Dario Villani: Tribarvna kravatna igla; Življenje in spomini Goričana, državljana sveta (*Il fermacravatta tricolore; Vita e ricordi di un Goriziano, cittadino del mondo*; Edizioni della laguna, Gorizia 2009)

2 Magdalena in Albin Krapež s Predmeje; živita tik nad državno mejo, v Rožni Dolini. Daria Villanija smo obiskali v februarju 2014.

3 prevajalka Sonja – profesorica italijanščine Sonja Černigoj

4 Prevodi naslovov knjig kvadrologije niso dobesedni.

»V predverju nas je sprejel živahen mož v poznih letih.« (Foto: F. Černigoj)

Te knjige so, po besedah sina Daria, temeljno italijansko delo o lovu, lovni divjadi in lovstvu sploh, obsežen lovski priročnik je to. In še dosti več. Seveda moramo določena poglavja brati z očmi časa, v katerem je delo nastalo (trideseta leta prejšnjega stoletja); temeljna védenja, spoznanja in znanja pa ostajajo ista še danes in tu, v srednjeevropskem prostoru. Knjige so bogato avtorsko ilustrirane z imenitnimi zelo natančnimi perorisbami, katerih avtor je isti: Rodolfo Villani ...

Upravičeno se čudimo. V tem velikem delu sta prepleteni strokovnost (gozdarsko in lovsko znanje) in pretanjeno doživljanje narave, tudi skozi oči umetnika – upodobljevalca s perorisbo. Villaniji po očetovi strani izhajajo iz Trenta. Njihov prejšnji priimek je bil *Groblechner*. Slovenske priimke so fašisti na Primorskem nasilno spreminjali, za svoj priimek pa Dario Villani pravi, da ni bil spremenjen pod prisilo, temveč je le prevod nemškega: ‚Groblechner‘ pomeni isto kot ‚Villani‘ – grobijan, kmetavzar; od trdega dela grobo izoblikovan človek ...

‚Tribarvna kravatna igla‘

Dario Villani je avtor avtobiografske knjige *‚Tribarvna kravatna igla‘* (*Il fermacravatta tricolore*). V njej opisuje svoje življenje, življenje lovca in gozdarja, safarista in svetovnega popotnika. Naslov je pomenljiv: trije dragi kamni vrh kravatne igle – zeleni smaragd, beli prozorni briljant in rdeči rubin – so barve italijanske zastave. Dariov ded po mamini strani, ki je bil Italijan iz Gorice, je to priponko nosil v času pred 1. svetovno vojno, ko so trenja med tremi narodi – Slovenci, Nemci in Italijani – čigava bo Gorica, dosegla enega od vrhuncev.

S tem drobnim nakitom je povezana tudi anekdota ... Dariov ded je imel na premieri opere Nabucco (pred 1. svetovno vojno) na kravati pripeto prav to iglo. Tam so bili tudi avstrijski visoki oficirji in eden od njih mu je strgal priponko s kravate in jo vrgel na tla. Pri tem je odpadel in se izgubil zeleni smaragd. Čez čas je bil nakit lastniku vrnjen, a namesto smaragda je bil vstavljen temno modri safir ... Na naslovnici Darieve knjige je danes ponovno zeleni smaragd ...

Villanijevi na Trnovski planoti

V tridesetih letih prejšnjega stoletja se je življenje družine Villani prepletlo z življenji naših ljudi na Trnovski planoti, ki je bila tisti čas skupaj z ostalimi primorskimi pokrajinami v državi Italiji. Rodolfo Villani je bil namreč v letih 1932 do 1939 upravitelj Gozdnega gospodarstva s poletnim sedežem na Dolu (današnji Predmeji). Poletja, od junija do septembra, so tako preživljali v Trnovskem gozdu. Sem so sedež prenesli z Ravbarkomande pri Postojni.

V letih 1932 do 1939 je bil Rodolfo Villani upravitelj Gozdnega gospodarstva s poletnim sedežem na Dolu (današnji Predmeji). (Foto: Iz arhiva D. Villanija)

Na robu Trnovske planote sta Rodolfova otroka – brata Bruno in Dario – prihajala v stik z domačini, predvsem z vrstniki. Otroci ne poznajo narodnostnih nasprotij – in tako so se zbližali. Mlada Italijana sta imela marsikaj, česar njuni vrstniki z Dola niso imeli. Zato jima jih ni bilo težko zbrati okoli sebe. Dario se še danes spominja imen dveh od njih – Mundo in Stanko Krapež⁵ ... V svoji knjigi se avtor spominja tudi: »Okoli mene in brata se je zbirala lepa družina

⁵ Stanko Krapež – oče Albina Krapeža, ki nas je na obisku pri Villaniju spremljal.

slovenskih fantov najine starosti, ki so bili vedno bosi in brez srajc. Očarani so bili nad najinim orožjem, naučila sva jih balinati in igrati nogomet⁶. Nemogoče pa jih je bilo pripraviti do tega, da bi nosili čevlje. Vedno so bili bosi, ljubili so zrak in svobodo in se niso bali ostrin ... »Z vrstniki je Dario poskušal govoriti slovensko. Še se spomni nekaterih slovenskih besed ... »Imate jajca?« sta z bratom spraševala gospodinje, ko so ju poslali v bližnje hiše po jajca. Spomni se tudi zelo revne družine z dosti otroki. Pomagali so jim, z obleko in obutvijo. Ko je mati hudo zbolela, je oče poslal svojega šoferja v Ajdovščino po zdravnika. Dajali so jim tudi del uplenjene divjadi: sami so vzeli stegna, lovski čuvaj je dobil hrbet, vrat je bil za pse, ostalo pa so dali revežem ...

Iz knjige ,Tribarvna kravatna igla‘ ...

Tisti del spominov Daria Villanija v knjigi ,*Tribarvna kravatna igla*‘, ki se nanašajo na lov v Trnovskem gozdu, bi utegnil biti zanimiv za širši krog bralcev ,*Lovca*‘, zato jih tu na kratko povzemam⁷.

»V letih od 1920 do 1932 je bil poletni sedež gozdne uprave v Postojni, in sicer na *Ravbar-komandi, nekaj metrov od jugoslovanske meje. Poleg gozdne uprave je bila tam tudi vojašnica finančne straže in lovska kočica knezov Windischgraetz. Tam so bile tudi gostilna, trafika in majhna pristava, ki nas je oskrbovala z mlekom.*

V letih od 1932 do 1939 je bil poletni sedež gozdne uprave prenešen v Trnovski gozd, na Dol, v zaselek Predmeja. Tu sta bili ob križišču pred vstopom v gozd (v mejo, od tod ime zaselka in kasneje celotne vasi, op. F. Č.) dve veliki hiši. V eni je bil upravitelj velikega gozdnega območja (6000 hektarov), v drugi so bili uradi in stanovanja osebja uprave. Ob cesti proti vzhodu (proti Otlici, op. F. Č.) je bila še cela vrsta zaselkov in samotnih kmečkih hiš.

Prebivalci planote so bili v celoti Slovenci in so se preživljali s tistim, kar je nudilo gorsko poljedelstvo. Pomagali so si, pa čeprav nezakonito, z lesom iz državnega gozda, z gozdnimi plodovi in divjačino. Divji lov je bil zelo razširjen. Ko je moj oče (Rodolfo Villani, op.) leta 1932 prišel na Dol, je bilo gospodarsko stanje slabo, med prebivalstvom je bila razširjena tuberkuloza. Oče je pred gozdarsko hišo Predmejo sklical vse prebivalce občine Dol-Otlica in jim obljubil delo. V zameno je zahteval sodelovanje pri odpravljanju divjega lova. Tako so ljudje dobili delo in čez čas je bilo tudi divjega lova manj. S prihodom mojega očeta na Planoto so se v gozdu začela obsežna dela. Treba je bilo vzdrževati gozdarske hiše in gozdne ceste, ki so bile v zelo slabem stanju. Ceste so imele tudi vojaški pomen, zato je bilo njihovo izboljšanje in vzdrževanje vseh tudi vojaškim oblastem. S prodajo hlodovine namesto dotedanje ,prodaje lesa na panju‘ se je cena lesa podvojila, povečalo se je tudi zaposlovanje domačinov. Osnovali smo dve drevesnici, tako da so bile sadike dreves pridobljene doma. Tudi to je pomenilo sezonske in stalne zaposlitve. Mojemu očetu pa je bilo posebej pri srcu varovanje bogatega živalskega sveta.

6 V gozdu, slaba dva kilometra od gozdarske uprave, je še danes ravna travnata površina, kjer se reče Na fuzbalu. Po ustnem izročilu naj bi prav Rodolfo Villani ta gozdni travnik spremenil v nogometno igrišče za svoja dva fanta. Villanijev v Trnovskem gozdu že zdavnaj ni več, ime kraja, ki je danes urejen prostor za piknike, pa je ostalo ... (Op. avtorja članka)

7 Povzeto po prevodu Aleša Komavca.

Takoj po prihodu je uvedel lovske revirje, v katerih je bil lov prepovedan, in prav ti so postali najlepši in z divjadjo najbogatejši revirji v celi Italiji. Štetje srnjadi je leta 1938 pokazalo, da je v tem delu Trnovskega gozda v šestih letih število naraslo z nekaj 100 kosov na več kot 3000 kosov. To je bil tudi rezultat strogega in ostrega boja proti divjemu lovu ter načrten odstrel bolne in šibke divjadi, starih samcev in neplodnih samic, ki motijo parjenje. Vzdrževali so tudi pravilno razmerje med spoloma: en srnjak na pet ali šest srn.

Postavili so veliko število krmišč ter nekaj senikov, ki so zagotavljali redno krmljenje tudi pozimi, v visokem snegu. Narejena so bila tudi napajališča za jelenjad.

Varovanje divjadi in nadzor v gozdu so opravljali gozdni čuvaji, ki so z družinami stanovali v ključnih predelih gozda. Med njimi sta bila tudi dva domačina. Moj oče je izhajal iz prepričanja, da je najboljši tisti lovski čuvaj, ki je bil tudi sam divji lovec, saj dobro pozna gozd, vse lovske steze, prehode in skrivališča ...

Ob gozdarski hiši Predmejo je bil ograjen prostor, gozd, velik kak hektar, v katerem smo gojili srnjad, namenjeno za naselitev v tiste predele gozda, kjer je bilo srnjadi malo. V času polganja so lovski čuvaji sledili brejim srnam. Ko je srna plegla, so ji mladiče vzeli in jih v tem ograjenem prostoru sami skrbno hranili z razredčenim kozjim mlekom. Vsi mladiči niso preživeli, dobili so diarejo. Če je mladič preživel začetno prilagajanje, je navadno odrastel. Te smo v posebnih kletkah prepeljali v določene predele gozda in jih izpustili.

Slabo pri tem je tudi to, da tako zravnana srnjad izgubi strah pred človekom in zato pogosto postane plen brezvestnih lovcev.

... Ko mi je bilo deset let, sem v Trnovskem gozdu uplenil prvega srnjaka. Spremljal sem očeta na lovu, ko sva slabih sto metrov proč zagledala srnjačka, za katerega je oče s pomočjo

»... Ko mi je bilo deset let, sem v Trnovskem gozdu uplenil prvega srnjaka.« (Foto iz arhiva D. Villanija)

daljnogleda ugotovil, da je primeren za odstrel. Pripravil se je, da bo streljal, jaz pa sem mu rekel: »Pusti meni!« Oče mi je dal svojo puško ,manlicher – schönauer‘, ostalo sem opravil jaz ...

Tisto poletje sem v Trnovskem gozdu uplenil še štiri srnjake. Uporabljal sem dobro kombinirano puško, z risano cevjo kalibra 8 in gladko cevjo kalibra 16, iz jekla ,böler‘; ohišje je bilo iz srebra, z intarzijami ...

V naslednjih letih sem uplenil tudi več gamsov, v dolini Trente, kamor sem bil povabljen.

Na svetu ni lepšega in popolnejšega bitja kot je mlada srnica. Ko odrasča, postaja še lepša. Ko jo hranimo, se nam začne dozdevati, da smo temu nebogljenu bitju kot mati, posebno ko nam povsod sledi in poskakuje okoli nas.

Ne vem, kako sem mogel streljati nanje. Danes, ko nisem več pod očetovim vplivom, teh plemenitih bitij ne ubijam več, ampak jih le občudujem, v harmoniji s Stvarstvom ...

Gostom, ki občudujejo mojo zbirko trofej, o tem nočem govoriti. Lov s puško je zame preteklost ...«

Res, o lovu Dario Villani skorajda ne govori. »Do petindvajsetega leta, ko sem postal lovski inšpektor, sem lovil s puško,« pravi čili devetdesetletnik, »nato sem orožje zamenjal za fotoaparater in kamero ...«

Tudi na vprašanje, kako danes gleda na to, da mu je oče omogočil in dovolil, desetletnemu otroku, streljati visoko divjad, Dario ne odgovori. O fotografiji, na kateri so oče Rodolfo in oba njegova sinova, vsak s svojim uplenjenim srnjakom, pa pove le to, da je vse tri srnjake na isti dan na pisk uplenil oče, blizu Ravbarkomande pri Postojni.

Za današnjega lovca je seveda nesprejemljivo, kako so si v tistem času predstavljali gojitev srnjadi, ko so srnam pobrali mladiče in jih umetno hranili v obori, da bi jih naselili na območja, kjer je bilo srnjadi malo.

Tudi o razmerju med za uplenitev načrtovanimi srnami in srnjaki sodobna spoznanja govorijo drugače ...»Kjer živijo Italijani, naj komandirajo Italijani. Kjer živijo Slovenci, naj komandirajo Slovenci ...«

Prav tako Dario Villani nikoli ne govori in se ne pogovarja o politiki, ne o sedanjosti in ne o pretekli, in nikoli o religiji.

Vseeno ga vprašam: »Ali ste ob vašem bivanju v Trnovskem gozdu, takrat ali kasneje, kdaj pomislili, da tu živijo Slovenci, da so Italijani to ozemlje priključili Italiji, ne da bi tukajšnje prebivalce kaj vprašali? Kako ste sprejemali vesti, da v krajih, kjer ste preživeli mladost, partizani napadajo italijanske vojake in da Italijanom ne dovolijo več izkoriščati

gozda?»

Dario ne odgovori. Pove le, da nikoli ni bil fašist. V času fašizma je bila njegovemu očetu celo odvzeta profesura na fakulteti. In še reče: »Kjer živijo Italijani, naj komandirajo Italijani. Kjer živijo Slovenci, naj komandirajo Slovenci ...«

Na koncu ga vprašam: »Katero bi bilo vaše sporočilo slovenskim lovcem?« »Slovenski lovci naj sledijo idealom mojega očeta,« mi odgovori. »V skladu s sodobnimi spoznanji o lovu in divjadi ...« pomislim poslovensko, česar padevetdesetletni Italijan sevedani mogel zaznati. Od časa njegove mladosti se je svetspremenil. Propadlesodržave, oblikoval esosenove. Mejamednjimi uradnoni več. Nihče nas ni ustavil, ko smo prevozili nekdanjo ‚železno zaveso‘. A ko smo ob povratku prešli državno mejo, kot bi laže zadihal, se mi je zazdelo. Je ostalo to v meni iz prejšnjih časov? Bo ta občutek tlel pod pepelom tudi v mojih otrocih? Nekaj je gotovo: bistvo lova in pravih lovcev ostaja nespremenjeno ...

Če sklenem ... Dario Villani je Italijan. Sam o sebi pravi, da je državljan sveta, da ni bil nikoli vezan na nobeno narodnostno ali kako drugače zaznamovano okolje. Vendar se zaveda, da živi na narodnostno mešanem območju, kjer so v zadnjem stoletju Italijani v večini. Name je naredil vtis, da čuti, da ve in razume, da sta za sožitje potrebna strpnost in medsebojno spoštovanje.

S PLANOTE IN IZ DEŽELE

ZGODBE Z LOKVI

Tanja Polanc

Pri Rižarrah

Na Lazni, v vasici nedaleč od Lokvi, sta živeli sestre Rižarci. Bili sta grozno revni, a dobri ženici. Krompir sta sadili kar v travo. Njive, oranja, gnojenja in podobnih ‚finec‘ nista poznali. Sta pa vseeno imeli vsako leto daleč naokoli najlepši krompir.

Nekega dne sta se Anica in Vanda z Lokvi namenili na Lazno. Ko sta šli mimo na pol posute hišice revnih sester, je bila ena zunaj. Lepo so se pozdravile in rekle par besed, nakar ju je domačinka začela vabiti v svoje skromno domovanje. Da je ne bi užalili, sta vstopili za njo v hišo. Po tleh je bila zemlja. Le stara gnila škripajoča deska je vodila do kuhinje. Iz izbe se je oglasila druga sestra. Ležala je na stari peči, pokrita z žakljem za krompir. Sredi kuhinje je stal kosmat koštrun z velikimi rogovi. Gotovo se je počutil prijetno, ob toplem špargetu. Obiskovalki sta sedli za razmajano mizo. Ena od sester je iz kovinskega lončka z žlico strgala zadnje grame kave in jo vsula v zarjavel lonček, v vrelo vodo. Druga sestra pa je iz olivno zelene kredence prinesla flaškico šnopca. Postregli sta jima z vodeno kavico. Po kanček šnopca vsaki pa sta nalili

v tako umazana kozarca, da se ni niti videlo skozi. Gostji nista mogli odkloniti dobrote siromašnih sestra. Kava je šla hitro, ker jo je bilo le za vzorec. Pri žganju pa sta poskusili kar na hitro požret, da ne bi razmišljali, iz česa pijeta. Medtem je tudi koštrun postal bolj živahen in se jim je pridružil pri mizici. Med sprehodom je zbil aluminijasto škatlico s kredence.

Po tako prisrčnem sprejemu sta gostji vstali in se počasi odpravili proti izhodu, nakar je z zgornjega trama izpod strehe priletel petelin, Vandi za vrat. Tako se ga je ustrašila, da jo je skoraj kap. Rižarci sta se smejali in rekli, da je priden, da nič ne naredi.

Ko sta Anica in Vanda stopili na sveži zrak, sta se lepo zahvalili in s hitrimi koraki odhiteli po kolovozu proti domu.

»Pridita še kaj naokoli!« sta še slišali za sabo.

Dve življenji za pest kovancev

To je zgodba, ki sega v čas 1. svetovne vojne. Žalostna in resnična.

Sosedova gospodinja Urška Karlova je nekega dne potrkala na vrata hiše pri Tamajšču. Odprla ji je gospodinja Karlina in jo povabila naprej. Ker sta bili dobri prijateljici in sosedi, jo je vprašala, če bi lahko šla ena od njenih hčera prespat k njej preko noči. Tega dne naj bi namreč prodala kravico in je imela pri sebi kar nekaj denarja. Ker svojcev ni bilo doma, jo je bilo strah, zato se je obrnila na sosedo. Dvajsetletna Ihana je rada šla z njo ...

Naslednjega jutra Ihane ni hotelo biti domov. Karlino je začelo skrbeti, saj je bilo že kar pozno dopoldan. Pa tudi iz sosedovega dimnika se ni nič kadilo. Odpravila se je dol, h Karlu. Škure so bile zaprte. Vhodna vrata pa rahlo priprta. Karlina potrka in skuša vstopiti. Ko porine vhodna vrata, jih nekaj ustavi. Pogleda in oblije jo groza. Pred njo v mlaki krvi leži njena hčerka Ihana. Zabodena z nožem. Nedaleč od nje ugleda še sosedo Urško.

Tiste noči so v hišo vdrlí hudobneži, umorili obe ženski in ukradli denar. Gotovo je nekdo vedel, da je gospodinja prodala kravico. Da ima nekaj denarja. In to naj bi bilo vredno dve življenji?

Pokojne Ihane in sosedove Urške niso pokopali v domači vasi, temveč so ju pokopali na Otlici. Saj je v zaledje soške fronte takrat priletela kakšna granata. Rekli so, da ju bodo pripeljali na domače pokopališče, ko bo nastopil mir. A sta za zmerom ostali v gorjanski zemlji ...

Izpod Italije – mah v kaminu

V tistih časih je bilo otrokom težko hoditi v šolo, saj italijanščine niso znali.

Nekega dne so se učenci domislili, kako bi za en dan lahko bili v miru, brez pouka. Prejšnji večer so fantje v šolski dimnik zataknili kup mahu. Ko je učiteljica zjutraj zakurila, se je tako grozno kadilo, da se ni nič videlo. Tisti dan je pouk odpadel. Vsi so bili srečni in so se šli igrati v Bore.

Naslednje jutro, ko je prišla v šolo stara ženica, ki je običajno potikala, so jo otroci prosili, naj ne pove učiteljici, da so zamašili kamin. Ženica se je nasmehnila, očistila kamin. Učiteljici pa seveda ni nič rekla, saj je čutila stisko otrok.

Ko je krava storla Pr Bohinc

Pri Bohincu je imela krava za stort. Kot je bil običaj, so poklicali več moških, naj pridejo kravi pomagat. Gospodinja Pavla je prinesla vsakemu en štampil šnopca. Ko je prišla s šnopcam tretjič v štalo, ji je rekel Pepč Nacku, naj jim kar da tisto flaško, da si bodo že sami nalivali, po potrebi. Pavla je res pustila flaško v štali in potrebe so bile velike

Ko so bili že vsi trdi, so si umislili vse mogoče. Martin s Pod Voglarije se je umislil, da bo on krava in je hodil po štali po vseh štirih gor in dol. Potem se mu je Pepč usedel na hrbet in Martin ga je nosil naokoli. Pepč je padel Martinu s hrbta. Vsi so se smejali in Rafael je rekel: »Zdej je krava storla!« Nato pride Pavla v štalo in ko vidi ta nered, vpraša: »Ja kaj pa delate?« Rafael ji odgovori: » Krava je storla!« in pokaže na pijanega Pepča, ki je padel z Martinovega hrbta.

Krava je res storla, naslednji dan, brez pomoči ...

S PLANOTE IN IZ DEŽELE

TEŽKA NOČ

Magda Saksida

Gorjani so med svojimi potmi v dolino spoznavali Deželo. Poznali so vsako hišo, možaki so vedeli za vsak hram in opolnoči bi znali povedati, kateri gospodarji brez godrnjanja nalijejo glaž vina. Ženske so imele svoje postaje pri hišah, kjer so srečale prijazne gospodinje. Ob rednih obiskih so izmenjale blago. Na Goro bo šlo pol litra šnopca, gospodinja iz Dežele pa si bo iz novega blaga sešila firtoh. Ti obiski so bili vedno veseli, ena drugo so sprejemale z navdušenjem, tudi če je bila temna usnjena torba prazna. Ženski sta se najraje pogovorili na samem, zato sta ob obisku pogledovali okrog hiše. Šele ko ni bilo videti nikogar, je gospodinja iz črnega predala vzela rjav papir, v katerem je bilo nekaj zrn surove kave. Zaprla je okna in vrata hiše in nekaj ščepecev zrn vsula v majhno ponvico, odkrila kapo na štedilniku in v ogenj vstavila posodo. Potiho sta se pogovarjali in ena vpraša drugo: »*Ti, ma kej čem jest narest ...?*« Nadalnjih besed ni bilo slišati. Izrečene so bile v šepetu in gotovo so bile tako osebne, da jih žena nikoli v življenju ne bi nikomur drugemu zaupala. Lahko da je bilo kaj z zdravjem ali ženskimi težavami, lahko z možem, lahko z otroki. Pečena zrna kave so zadišala in ženski sta pogledovali proti vratom, da ju ne bi kdo zmotil pri skrivnem obredu.

Gospodinja je pečena zrna zmlela v mlinčku in tako hitro, kot je vrtela ročaj, je tekel tudi pogovor med njima. Le na trenutke sta se spozabili in utihnili, vsaka v svojih mislih. Kmalu pa sta se zdrznili, kot bi slišali pred vrati stopinje. V temnem lončku je že vrelo za dva prsta vode. Žena je iz mlinčka izvlekla predalček in vsula v vodo nekaj mlete kave. Predalček je nagnila tako, da je mleti prah padal v vodo samo z vogalčka, in pazila je, da ne bi v vodo zdrsnilo preveč dragocenega poživila. Gospodinja je dišečo tekočino vlila v dve oškrbljeni skodelici brez ročaja.

»Spi. Boš lažej šla kegor,« je s posebnim veseljem ponudila. Ženske so tako naskrivš reševale svoje vsakdanje težave in večkrat moški niso niti vedeli za njihove stiske in rešilne obiske. Živele so precej po svoje. Tiho, a trdoživo je bilo njihovo prizadevanje za vsakdanji kruh.

Moški so bili drugačni. Bili so glasnejši, odrezavi in včasih prav grobi. Nekateri so si dajali korajže, drugi so nergali, tretji preklinjali. Tisti tihi so raje ostajali doma. Bili so taki in taki ...

Skupina Gorjanov je vsako leto priromala v Osek. Družba fantov, od katerih so enemu že prešla najboljša leta in so mu rekli kar 'stric', dva okrog trideset in dva rosno mlada, ki so ju ravno sprejeli v družbo in v uk, da bosta pridobila vse tisto, kar mladi moške rabijo. Nekaj fantov se je vsako leto na tem potovanju menjalo, le stric je vztrajal že dvajset ali več let. Ni hotel priznati, a nekaj vsakoletnih romanj je zamudil in nihče ni nikoli izvedel, zakaj. Ostali so med sabo šepetali nekaj takega kot »*je bil potoučen*.« Prihajali so vsako leto k isti hiši, ponavadi v času pred veliko nočjo. Na Gori je bilo še mrzlo, v Deželi pa so narava in z njo ljudje že oživelili in delo jih je preganjalo. Ko se je skupina Gorjanov skozi Vitovlje spuščala do Oseka, so jih domačini pozdravljali z njiv, kjer so sadili krompir, a Gorjani so jim odgovarjali: »*Ma ké tolku hitiste?*« Ipavci se niso ozirali nanje, raje so poprijeli za osipavnik in z glasnim 'bio' pognali par močnih volov.

Živina je bila Ipavcem v ponos in enkrat so slišali, da na Gori orjejo s kravo. Tega po Deželi ni bilo videti. Niso vedeli, ali je bolj uboga krava, ki mora vleči drevo, ali tista hiša, ki ne premore vola. Gotovo pa je bilo vse skupaj eno veliko buštvo. Saj Gorjani niso bili nevoščljivi Ipavcem zaradi njihovih njiv. Nikoli ni bilo slišati kaj takega. Čudno. Imeli so svoje zaklade in nanje so bili ravno tako ponosni kot Ipavci na velike njive in debelo živino.

Vesela družba Gorjanov si ni dala nobene sile. Vseeno jim je bilo, ali je bil poldan ali se je že nagibalo k večeru. Postavali so okrog hiš, obiskali še koga v bližini, stopili v velik hram na koncu vasi, popili kozarec pri novem znancu. Glasno so se dogovarjali za kupčijo, ocenjevali vino, pripravljali vsak svoj rucok s flaškonom. A nikoli se jim ni nikamor mudilo. Če se niso zmenili danes, se bodo pa jutri. Tako je vsak njihov obisk trajal dva ali več dni. Zvečer so dobili kos polente z mlekom, po jedi spet modrovali in pogledovali proti hramu. Tudi če je stric popoldan postal redkobeseden, je po večerji ponovno oživel in govoril je tako, *ku bi bil cel svet njegov*. Z vso vnemo je delil nauke in izkušnje, pri tem pa modroval, kaj je prav in kaj ni. Bil je neustavljiv in tudi če so ga mlajši dregnili pod rebra, češ, '*bežmo spat*', je to preslišal. Tak je bil stric. Ni bil žleht, *ma kar je kej spil, si ni dal neč dopovedat*. In to ga je večkrat teplo. Ta trma in ognjevitost sta nekatere plašili, druge pa izzivali, da je lahko tudi *palo kej po nusi*. Daleč v pozni večer so na gosto tekale besede in bilo je zmeraj več neumnih, pametnih pa vse manj. Noge so klecale in jezik se je zapletal. Fantje so poznali stričevo obnašanje. Zlepa so ga pregovorili in spravili na senik. Tudi sami so se skobacali na visoko zloženo taso sena. V kotu pod njimi je zevala luknja, v štali pa je bilo slišati dihanje site živine. Stric je še zmeraj nekaj govoril, bolj sam sebi kot utrujenim fantom. Najprej so zaspali najmlajši, kajti celodnevni uk je bil naporen in mu še ni bilo videti konca. Stric se je nekaj obračal in seno je šumelo. Ponovno se je dvignil, da bi si sezul čevlje. Premaknil se je za ped ali dve in zdrsnil s tase skozi trahtar, k živini v jasli. Sedaj je umolknil.

Prvi se predrami najmlajši. Urno skoči na leseni pod in se spusti po lestvi skozi trahtar. Stric je vznak ležal v jaslih. Živina se ni utegnila niti predramiti in šele ko mladenič v skoku

pristane za vrati, začnejo veliki voli nerodno vstajati. »*Ké je blu?*« zakriči zaskrbljeni fant, a ni bilo nobenega odgovora. »*Ké ste padu? Ma, ké ste še živ?*« Sedaj sliši iz jasli čudne glasove in godrnjanje. Med zidom in velikim volom se mladenič s tipanjem v temi previdno približa jaslim, od koder je prihajalo nerganje. Slišal je, da se stric poskuša dvigniti iz nerodnega položaja, a se ni mogel. Pomagal mu je, pravzaprav zvlekel ga je v kot na kup listja. »*Ké vas ké boli?*« je silil v nesrečneža, a kmalu je zaslišal glasno smrčanje. Strica je pustil v štali, sam pa *po umi* zlezel po lestvi nazaj na senik. Ostali se niso zbudili, a tudi najmlajši je bil preveč prestrašen, da bi jih motil v globokem spancu.

Drugo jutro mladeničev ni zbudilo niti petelinje petje niti lačna živina, ki je drgnila z rogi ob jasli. Spali so kot ubiti. Še najprej se dvigne najmlajši, in ko se spomni na nočno dogajanje, skoči pokonci, zdrsne s tase sena in se spusti skozi trahtar v štalo. Strica ni bilo več v kotu, le lož od ležanja v listju je bil še nedotaknjen. Zdaj se je še bolj prestrašil kot sinoči. Kar skozi trahtar zakliče na senik: »*Ustante, strica né!*« Fantje so bili vajeni hitrega vstajanja in hipu so prileteli s senika. Da bi jim mladenič čim hitreje opisal nesrečo, je rekel: »*Snoči je stric sfrlu dol u štalo, jn zdé ga né.*«

Razgledali so se okrog štale in bližnjih hiš, a strica ni bilo. Ko stopijo do hrama, v katerem so imeli pripravljene nahrbtnike z napolnjenimi flaškoni, zagledajo strica pred hramom z nahrbtnikom ob nogah in flaškomom na kolenih. »*Je bla n'mal teška noč,*« pozdravi zaskrbljeno družčino in nagne težki flaškon k ustom ...

S PLANOTE IN IZ DEŽELE

ANINA KOČA V SMREKOVIM DRAGI

Franc Likar

Anina koča je bila prvotno lesena, zgrajena še pod Avstrijo. Služila je kot zavetišče gozdarjem, in sicer ne na tem mestu, kjer stoji sedaj, pač pa malo višje, kjer je še vedno vodnjak. Drugo je strohnelo.

Sedanja Anina koča je zidana in je bila zgrajena 1953 leta, za delavce, da so tam prenočevali, ker je bilo predaleč, da bi se vsakodnevno peš vračali domov. Takrat še ni bilo nobenega prevoza na delo v gozd. Časi so se spremenili, delavci so se začeli na delo voziti, najprej z mopedi, nato s kombiji in z osebnimi avtomobili. Anina koča je tako samevala in propadala. To sta videla zakonca Marica in Tone Šuligoj – Bahor in pred 25-imi leti vzela kočo v najem. Uredila sta jo v prijeten dom, da jo je pravi užitek videti. Upam, da je tudi najemodajalec, Zavod za gozdove Slovenije, zadovoljen. Marica in Tone prihajata iz Lucije pri Portorožu. Spomladi, ko skopni sneg, sta že tam, in ko spet zapade, odideta. Tudi okolico koče sta uredila. Marica skrbi za cvetje in skalnjake. Zraven pa še kvačka in riše na steklo zelo lepe stvari. Tone ji pri skalnjaku pomaga, sicer pa ima svoj konjiček: iz lesa ustvarja razne skulpture.

Nekdanja Anina koča. Stala je bolj globoko v gozdu ... (Avtor fotografije je Rudolf Brajnik iz Ajdovščine)

To sta zelo prijazna človeka – večkrat se pri njiju ustavijo mimoidoči, si naročijo kavo, deci vina, celo čaj ali pivo. Vse postrežejo, ko pa vprašajo po računu, gostitelja smeje povesta, da njuna koča ni gostišče ... Pridobila sta si veliko prijateljev. Vsi se še vračajo in se spominjajo prvih srečanj. Sam ju poznam že od vsega začetka, ko sta prišla v Smrekovo drago. Želim jima še mnogo zdravja in polno ustvarjalnih let.

Današnja Anina koča ... (Foto: Tone Bahor)

Tone in Marica – to sta prijazna človeka ...

Marica kvačka in riše na steklo ... (Foto: Tone Bahor)

Tone je prijatelj z lesom ... (Foto: Tone Bahor)

IZ DRUŠTVA GORA IN DRUGE AKTUALNOSTI

DNEVI GORE 2014

Veronika Piccinini

Tudi letos so se na Gori odvijali tradicionalni 'Dnevi Gore'. Sklop kulturnih in športnih dogodkov sta tokrat s skupnimi močmi organizirali Društvo za ohranjanje in varovanje naravne in kulturne dediščine Gora ter Turistično društvo Okno. 28. junija sta se tako v sklopu Dnevov Gore 2014 odvijala kar dva športna dogodka – košarkarski turnir na Predmeji ter nogometni turnir na Otlici. Na slednjem je status favorita upravičilo moštvo Socceros in osvojilo t.i. 'Pokal Gore'. Nejc Vidmar ter Blaž Laharnar sta osvojila nagradi za najboljšega strelca oziroma igralca turnirja, nagrada za najboljšega vratarja pa je šla v roke vratarju Soccerosov. Istega dne so na račun prišli tudi ljubitelji glasbe, saj se je na festivalu Rock Wtca 2014 predstavilo kar nekaj glasbenih skupin – Ana pupedan, Outta head, Eni najslabših, ZZ Top cover band ter Migrena. Vrhunec Dnevov Gore 2014 je predstavljal prečudoviti glasbeni večer dalmatinskih melodij, ki se je odvijal 12. julija v prireditvenem šotoru v Športnem parku Tiha Dolina na Predmeji. Enkratno vzdušje so pričarale skupine Kampanel, Fritule ter Rus kapot. Dogodek je bil izredno

dobro obiskan, saj je šotor napolnilo kar 500 obiskovalcev, za katere so organizatorji poskrbeli do potankosti – na voljo sta bila tudi okusna hrana ter urejen prevoz z bližnjega parkirišča do prireditvenega prostora.

Skupno sodelovanje dveh lokalnih društev, pri izvedbi omenjenega niza dogodkov, se je nedvomno obrestovalo in srčno upamo, da bosta društvi v prihodnje pripravili še več zanimivih dogodkov, ki bodo na Goro privabili goste iz bližnjih in oddaljenih krajev. Tukajšnji kraji so namreč poznani po prelepi naravi in zanimivi zgodovini, od nedavnega pa je pohodnikom in obiskovalcem Gore na voljo tudi novoustanovljena planinska koča Edmunda Čibeja v Tihi Dolini, na Predmeji.

IZ DRUŠTVA GORA IN DRUGE AKTUALNOSTI

NOV UPRAVNI ODBOR DRUŠTVA GORA

Na skupščini rednega občnega zbora Društva Gora, ki je bil 27. septembra 2014 na Rupih, so bili izvoljeni novi člani upravnega odbora, in sicer: Za novega predsednika je bil izvoljen **Milko Barišić**. Drugi člani bodo: podpredsednik bo dosedanji predsednik **Damjan Vidic**, blagajnik ostane **Klemen Žonta**, tajnik **Nejc Likar**, funkcijo gospodarja bosta skupaj opravljala **Dušan Brus** in **Nejc Blaško**. Kot člana sta bila v upravni odbor izvoljena še **Jure Velikonja**, ki je zadolžen za prijavo na razpise, ter **Matej Čibej**.

MAREC
1.3.2015

Pohod na
NANOS

JUNIJ

Pohod na
PLEŠIVEC

SEPTEMBER

Tradicionalni
jesenski pohod
„Pot po
Gori gor in dol“

FEBRUAR
15.2.2015

Tradicionalni
pohod na zasneženi
Golak

MAJ
24.5.2015

Pohod na
KAMBREŠKO

JULIJ

Pohod na
Monte LASTRONI
v Italiji

OKTOBER

Pohod v
NEZNANO
z italijanskim
prijatelji-pohodniki
iz društva
Val Natizzone

POHODI 2015

IZ DRUŠTVA GORA IN DRUGE AKTUALNOSTI

40 LET OD ZADNJE UPRIZORITVE LASKARJA

France Starovaški

Divji in nedeljski lovci

Komedija v štirih dejanjih

Igrajo:

Laskar – Silvo Likar

Barba, njegova žena – Nives Černigoj

Cilka, njuna hči – Ksenija Bizjak

Štefan, njen fant – Angel Vidmar

Logar – Emil Velikonja

Kelnarca – Irena Velikonja

Knez Hugo Sakraypolski – Jože Velikonja

Hieronim, njegov sin – Stanko Velikonja

Upravitelj knežje pisarne – Ciril Černigoj

Prvi orožnik – Slavko Vidic

Drugi orožnik – Valter Polanc

Lovci – Ivan Žonta, Slavko Vidic in Emil Velikonja

Režija: Franc Černigoj

VABILO NA SREČANJE

V soboto, 6. decembra – na Miklavževo – ob 16.00,
se v **Koči Edmunda Čibeja v Tihi dolini** na Predmeji
dobimo tisti, ki smo v letu 1974 – pred okroglimi 40-imi leti –
postavili na oder komedijo
Divji in nedeljski lovci –
ali po naše:
Laskarja ...

Laskar: *Pej pruósm, k bi adn uod gaspudu tacajt malu pozibu, de se, revše, na zbidi, k ima maruskle jn vročino. Pej jh pruósm, de bi bel na tihi šrajeli ...*

Prvi orožnik (dá znamenje mlajšemu, češ, naj on ziblje »otroka«).

Drugi orožnik (sede k zibelki in se namrdne): *Stavim, da je srnjak skrit na podstrešju! Danes nam Laskar ne uide!*

Logar (se vrne s prvim orožnikom): *Dobro si ga skril, Laskar! Ne moremo ga najti. Pa nam že še prideš v pest. Le pomni, Zuta, se že še vidimo!*

Laskar (sede k zibeli in izvleče molek): *Ej, zaké pé nie, zdé, ku vejo, ki sm doma ...*
(Logar in oba orožnika jezno odidejo.)

Tole vabilo so ob koncu novembra prejeli tisti, ki so na Gori – pred štiridesetimi leti – postavili na oder znamenitega ljudskega junaka z Gore – Laskarja.

Objavljamo zapis, ki so ga takrat objavile Primorske novice ...

Orožniki vdrejo v hišo, kjer Laskar ziblje 'bolnega otroka' ... (Foto: Naško Križnar)

France Starovaški: Divji in nedeljski lovci

Ljudska igra *Divji in nedeljski lovci* je bila na Gori najmanj dvakrat postavljena na oder – prvič na Predmeji, kmalu po drugi vojni v režiji Viktorije Černigoj, por. Žonta; drugič pa v priredbi in režiji Franca Černigoja (premiera in repriza 31. avgusta 1974, na Otlici; gostovanja v Ajdovščini, Podkraju, Spodnji Idriji; o tej uprizoritvi *Naško Križnar*² takole piše³: »Komediji z naslovom *Laskar* in podnaslovom *Divji in nedeljski lovci*, kljub temu, da je avtor znan, upravičeno pridenemo naziv ‚ljudska‘. Ne toliko zaradi načina, kako je nastala, temveč zato, ker je njen obstoj do današnjega časa omogočilo ljudsko izročilo na Gori. S preobrazbo resnične osebe v legendo se je igra o njem spremenila iz povprečne literature v nosilko ljudskega izročila o legendarnem divjem lovcu.

Laskar je na Gori poosebljal nezapisano pravico Gorjanov do lova. Tako kot Linhartov Matiček predstavlja človeka iz ljudstva, ki dokaže, da sila in moč zakona na strani oblastnikov nista nepremagljivi. Nezapisana pravica odtehta tog zakon.

*Skupinski posnetek nastopajočih in drugače sodelujočih po uspešni premieri, tik pred reprizo... Od leve čepijo: Slavko Vidic – orožnik; Emil Velikonja – logar; Valter Polanc – orožnik; Ivan Žonta – lovec; z leve stojijo: Marjetka Likar – šepetalka; Irena Velikonja – kelnarca; Nives Černigoj – Barba, Laskarjeva žena; Silvester Likar – Laskar; Ksenija Bizjak – Cilka, Laskarjeva hči; Angel Vidmar – Štefan; Stanko Velikonja – Hieronim, knezov sin; Jože Velikonja – knez Hugo; Ciril Černigoj – pisar; Franc Černigoj – režiser. (Z uprizoritve komedije v štirih dejanjih Franceta Starovaškega, *Divji in nedeljski lovci*; Otlica, avgust 1974; foto: Naško Križnar)*

Vendar srečni konec igre ni v skladu z resnico. Laskar je reven umrl. Nima niti nagrobnika. Njegova hiša na Predmeji, ki sicer predstavlja lep spomenik nekdanje ljudske arhitekture, razpada. Kot v igri je tudi v ljudskem izročilu Laskar idealizirana osebnost. Pisateljevo pero je

1 Fr. Starovaški – Franc Žnidaršič, prof. Goriške državne gimnazije in ravnatelj učiteljsišča v Gorici

2 Naško Križnar je bil tisto leto (poleti 1974, skupaj z Danilom Zego) poslan na Goro od Goriškega muzeja. Oba etnologa sta Goro temeljito ‚obdelala‘, zbrala o njej veliko etnološkega gradiva in v Pilonovi galeriji v Ajdovščini postavila razstavo o Gori. Uprizoritev ‚Laskarja‘ je Naško Križnar posnel na filmski trak.

3 Naško Križnar: *Ljudska igra na Predmeji*, Primorske novice, 27. sept. 1974

zgradilo podlago mitu, ki kot vsak drug mit lebdi ves svetel nad realno podlago. Ljudsko izročilo pa s številnimi inačicami enega in istega dogodka iz Laskarjevega življenja plete lestvico iz resničnega v sanjski svet.

Igro so uprizorili igralci amaterji z velikim poudarkom na realističnem prikazovanju. Upriporitev je uprizoril in vodil Franc Černigoj, študent slavistike. Njegova zasluga je v tem, da je omogočil kolektivno ustvarjanje, ki je osnovni pogoj za delovanje ljudskega izročila. Vsak igralec je lahko enakovredno pripomogel pri oblikovanju gledališča – legende, kot vsak pripovedovalec Gore s pripovedovanjem Laskarjevih doživljajev gradi mit divjega lovca ...»

Po štiridesetih letih ...; foto Neva Vdmar

IZ DRUŠTVA GORA IN DRUGE AKTUALNOSTI

OBISK PRI TOVARIŠICI JELKI

Rino Velikonja

Sredi septembra smo bivši učenci Osnovne šole Predmeja obiskali našo učiteljico tovarišico Jelko. Nekateri smo bili sicer učenci njenega moža Lojzeta, vendar nam je vsem ona ostala bolj v spominu. Ni nas učila samo učne snovi. Učila nas je tudi igre in javne nastope. Na svojem domu v Parižu pri Polzeli nas je sprejela odprtega srca. Majhna in še vedno živahna ...

Ko smo videli njen pogled, ki je izžareval energijo, smo občutili: res smo njeni učenci in ona je naša tovarišica. Ali je bila stroga? Verjetno! Prav gotovo je pa bila uspešna, saj se je drugače ne bi spominjali. Kdo pa ima še danes, po šestdesetih in več letih, srečanja s svojim učiteljem? Hčerka Olga, ki je tudi učiteljica, je pripravila program obiska. Po pristrčnem sprejemu in spominjanju dogodkov iz šolskih klopi smo se morali tudi ta dan nekaj naučiti. Zgodovino.

Obiskali smo Grad Žovnek. Prvič je omenjen leta 1140. Od tod izvirajo mogočni Celjski grofje. Po odloku cesarja Sigmunda Luksemburškega, zeta Celjskega grofa Henrika II (hčerka Barbara je njegova žena), so postali deželni knezi, s svojim grbom in pravico do tiskanja denarja. Učna ura se je nadaljevala z obiskom Gradu Komenda. Grad je bil v lasti Malteškega reda, od leta 1323 do 1780. V letih 1817 do 1819 je na grad prihajal k stricu Antonu - duhovniku France Prešeren. Malteški vitezi so imeli tudi v drugih krajih svoje gradove: v Vipavi, Komendi na Gorenjskem in Melju. Sicer so bili v Evropi mogočen red.

Učenci: Albin, Rino, Romana, Roman, Dora in tudi tisti učenci, ki niso bili z nami na obisku, ter Majda, Ernesta, Nevenka, Zmaga in Angel smo se s tovarišico Jelko dogovorili:

Srečamo se ponovno – na praznovanju Jelkinega 100-tega rojstnega dne!

*Skupaj s tovarišico Jelko ... Od leve: Ernesta, Rino, Dora, Roman, tovarišica Jelka, Albin in Romana.
(Foto: Roman Žonta)*

MISEL ZA RAZMISLEK

Hubert Močnik

»Po naravni zakonitosti ni enakosti ne med rastlinami ne med živalmi ne med ljudmi. Kdor ima boljše življenjske pogoje, primernejši položaj, večjo življenjsko silo, ta zmaguje. Zato je nesmiselno iskati socialno enakost pri ljudeh. Ni je bilo in je ne bo; sebičnost prevladuje nad človekoljubnimi čustvi. Lepe so pobožne želje, a uresničiti jih ni moč. Preostaja nam samo boj, da nas samoljubneži ne zadušijo s svojo sebičnostjo, pač pa da se vzgajamo v duhu človekoljubja in medsebojne pomoči. Nihče ni sam in zato naj ima srce, da pomaga bližnjemu.« (H. Močnik, Trnovska planota, str. 99)

Srečno 2015

Vsem, ki ste nam v letu 2014 izkazali zaupanje
in kakorkoli pomagali, se najlepše zahvaljujemo.

*Želimo vam srečno in uspehov
polno novo leto!*

Časopis GORA izdaja Društvo za ohranjanje in varovanje naravne in kulturne dediščine GORA Predmeja.
Sedež uredništva je na Predmeji 35a, 5270 Ajdovščina, tel., fax: (05)36-49-023
e-mail: info@drustvo-gora.si, www.drustvo-gora.si

Uredniški odbor: Franc Černigoj, Alenka Tratnik, Iztok Velikonja
Odgovorni urednik: Milko Barišić
Lektor: Franc Černigoj
Realizacija: GK Grafika
Naklada: 300 izvodov
Oblikovanje logotipa društva Gora: Silva Karim
Fotografija na naslovnici in na zadnji strani: Damjan Vidic